

Nyhet

Hur påverkar Sveriges regeringskris reformeringen av arbetsrätten?

Nyhet

Nordiskt samarbete – ”must have” or ”nice to have”

Leder

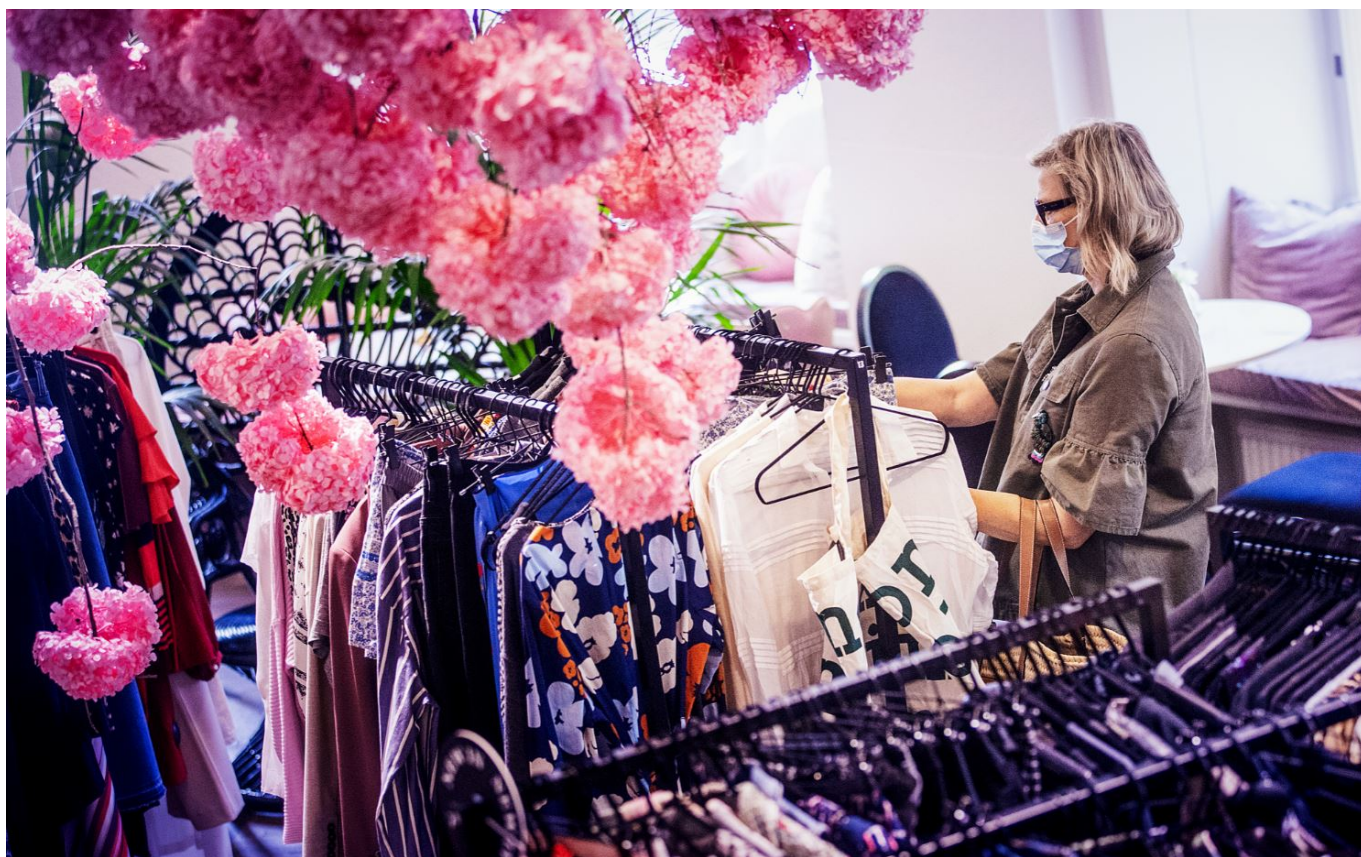
Det nordiska samarbetet skörare än vi trodde?

Nyhet

Reform af kontanthjælp skal nedbringe børnefattigdom

29. Juni 2021

Tema: Återgång till det normala?

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 6/2021

Finansiert
av Nordisk
ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

UTGIVER

Arbeidsforskningsinstituttet
På oppdrag fra Nordisk ministerråd

ANSVARLIG REDAKTØR

Björn Lindahl

EMAIL

ainredaksjon@gmail.com

WEB

www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave,
som kan bestilles gratis fra
www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i
Norden (online)

Innhold

Det nordiska samarbetet skörare än vi trodde?	3
Hur påverkar Sveriges regeringskris reformeringen av arbetsrätten?	4
Reform af kontanthjælp skal nedbringe børnefattigdom	6
Uppgången efter corona mer olik än nedgången	9
Nordiskt samarbete – ”must have” or ”nice to have”	11
Tre verksamheters pandemihistoria i Höganäs	14
Vil ha felles nordiske sanksjoner mot land som angriper digitalt	20
NordVulk studerer uberegnelige lavastrømmer - men egen finansiering er også usikker	23
Egensinniga Åland firar 100 års självstyrelse	27
"Chokladbrunt blir modéfärgen på kontoren vid coronaåterkomsten"	30
Mjukiskläder i 100 år - nu syns de	35
Den nordiska modellen behövs för att möta framtidens arbetsliv	37

Det nordiska samarbetet skörare än vi trodde?

När coronapandemin bröt ut i början år 2020 blev det snabbt ett brutalt, världsomspännande fall på börserna, arbetslösheten sköt i höjden i en aldrig tidigare skådad fart i många länder, flygtrafiken i det närmaste upphörde. När pandemin nu klingar ut är vägen tillbaka mer olik.

LEDER

29.06.2021

AV BJÖRN LINDAHL, CHEFREDAKTÖR

Allt fler gränser öppnas och så smått återvänder vi till arbetsplatserna, de av oss som haft förmånen att kunna jobba hemma. Andra, som de som jobbar inom vården, kan pusta ut.

Medierna fylls inte längre till brädden av corona. Det politiska stilleståndet under pandemin lättar och får sitt uttryck i att den första svenska statsministern någonsin fälls i ett misstroendevotum. I den norska huvudstaden skedde ett liknande uppror, denna gång mot miljöpartiets borgarråd Lan Marie Berg, som tvingades avgå. I stället siktar hon in sig på stortingsvalet i september. Även i Island blir det parlamentsval till hösten.

Coronapandemin kommer till sist få sina historieskrivare. Vi skildrar den genom att se på hur en industri, en mathall och kyrkan berördes i staden Höganäs. De tre kvinnor som Fayme Alm intervjuat har en gemensam inställning: Det gällde att stå till tjänst.

Framöver kommer vår vardag att fyllas med mindre existentiella frågor, som hur ska vi klä oss när vi kommer tillbaka till kontoret? Bengt Östling och Cata Portin har gjort en djupdykning i den finska modebranschen. På Åland är det redan full fest – där kommer 100-årsfirandet av landets självstyrelse pågå ett helt år.

Det betyder inte att det bara är flärd i det här numret. Vi rapporterar om den danska Ydelseskommissionen, som vill reformera i den statliga bidragsfloran, bland annat för att kunna prioritera de arbetslösas barn. Och hur går det med Lagen om anställningsskydd i Sverige? En kompromiss hade nåtts bara några veckor innan regeringskrisen bröt ut.

Det är inte ofta vi kan hävda att vi har ett perspektiv på flera miljarder år. Men vår nye medarbetare i Island Hallgrímur Indriðason, presenterar NordVulk. Det är en av de äldsta nordiska institutionerna som går mot en mer osäker finansiell framtid, samtidigt som det pågående vulkanutbrottet i Geldingadalir är en påminnelse om vilka krafter som finns

i det inre. För några år sedan blev hela Europa påverkat av askmolnen från Island. Men vulkanologi ger också kunskap om hur klimatgaser kan lagras i sten, viktigt när målet om en klimatneutral ekonomi ska nås.

Allt för ofta koncentrerar vi oss om att möte de faror som vi redan brottats med. Under temasessionen i Nordiska Rådet kommer ett nytt hot – cyberangreppen – att debatteras. Kan vi få en nordisk samsyn i hur de bör bemötas?

Vad som behövs är också en genomgripande diskussion om det nordiska samarbetet. Som Nordregios chef Rolf Elmér formulerar det i Gunhild Wallins intervju:

- Det var överraskande att det var så enkelt att stänga gränserna, jag trodde att de öppna gränserna var mer skyddade än så. Men när pandemin kom visade sig mycket av samarbetet vara en "vackert väder"-konstruktion, som inte klarat den stress som pandemin inneburit.

Vi önskar våra läsare god läsning och en god sommar!

Hur påverkar Sveriges regeringskris reformeringen av arbetsrätten?

I början av juni presenterade regeringen sitt bidrag till en reformering av arbetsrätten och sköt till 11 miljarder per år till omställning och studier. Så kom regeringskrisen och frågan är nu vad som händer med den infekterade frågan om lagen om anställningsskydd.

NYHET

29.06.2021

TEXT: GUNHILD WALLIN

- Det finns ett väldigt brett parlamentariskt stöd för förslagen. Så jag tror inte man kan se någon direkt effekt, säger Irene Wennemo till tidningen Arbetet som svar på frånan vad regeringskrisen kan komma att betyda för Las-reformen.

Irene Wennemo är generaldirektör för Svenska Medlingsinstitutet och har tidigare varit statssekreterare för Socialdemokraterna. I en intervju i Arbetet, som ges ut av LO, bedömer hon att förslaget om Las-uppgörelsen möjligen kan skjutas upp på grund av regeringskrisen, men hon tror inte att förslaget stoppas. Just nu pågår dessutom en tre månader remissrunda, som avslutas den 15 september. Det innebär att den känsliga frågan om hur arbetsrätten ska se ut i framtiden just nu är vilande på regeringsnivå.

När regeringskrisen var ett faktum hade det gått mindre än tre veckor sedan Eva Nordmark tillsammans med Centern och Liberalerna presenterade resultatet av de tre departementsutredningar som tillsattes efter att Svenskt Näringsliv, PTK, Kommunal och IF-Metall i höstas presenterade sin gemensamma överenskommelse om Las och omställning. Den 7 juni var det dags för regeringens bidrag.

- Det är den största reformeringen av svensk arbetsmarknad i modern tid, sa arbetsmarknadsminister Eva Nordmark, när hon presenterade det nya förslaget.

Fler kan undantas vid uppsägning

Förslaget är regeringens och stödpartiernas bidrag till den minst sagt krokiga och komplicerade väg som handlar om förändringar i Lagen om anställningsskydd, Las. Det innebär i korthet att arbetsgivarna får undanta tre personer istället för två från principen "sist in, först" ut vid arbetsbrist, oavsett företagets storlek.

Om en arbetstagare missköter sig eller inte är lämplig för arbetet har han eller hon tidigare kunnat sägas upp på "saklig grund". Det ersätts nu med sakliga eller personliga skäl och

anställningen upphör vid uppsägning, även om det pågår en tvist. Tidigare betalades lön ut så länge tvisten pågick, vilket kritiserats av arbetsgivarna, som ansett att det varit för dyrt att säga upp arbetstagare.

Enligt Martin Ådahl, Centerpartiets arbetsmarknadspolitiska talesperson medverkade vid presskonferensen den 7 juni, ska det bli lättare och billigare för arbetsgivarna "att göra rätt". Om uppsägningen däremot skett på felaktig grund kan arbetsgivarna dömas till skadestånd. Det ska, enligt förslaget, bli dyrare "att göra fel". Så långt tillmötesgår den nya skrivningen det arbetsgivarna efterfrågat.

Utökade möjligheter till studier

Till arbetstagarnas fördel ligger en helt ny satsning på omställning och utökade möjligheter till studier både för den arbetstagare som förlorar jobbet, men också för den arbetstagare som vill kompetensutveckla sig under sitt arbetsliv. En annan av nyheterna som gagnar arbetstagarna är också att möjligheten till fast anställning ökar jämfört med idag.

- Vi vill stärka företagens behov av flexibilitet, men också löntagarnas trygghet. Genom vårt förslag får alla löntagare bättre vidareutbildning och möjlighet att utbilda sig med 80 procent av lönen under ett år, sa Eva Nordmark i en intervju i Sveriges Radios Studio 1, samma dag som förslaget presenterades.

Eva Nordmark refererar till de stora förändringar som arbetsmarknaden genomgår och att det därför också är rimligt att arbetsrätten förändras. Trygghet är idag kopplat till fast anställning, men att kunna skaffa sig rätt kompetens i en föränderlig arbetsmarknad är också trygghet, poängterar hon.

- Vi vill se en ökad rörlighet på arbetsmarknaden, eftersom vi har ett problem vad gäller matchning. Arbetsgivarna har svårt att finna rätt kompetens och samtidigt har vi en grupp

som står långt från arbetsmarknaden. Om vi genom kompetensutveckling kan fylla de platser med arbetstagare som arbetsgivarna söker, uppstår nya platser som ska fyllas, sa Eva Nordmark till Studio 1.

Vägen till en förändring av arbetsrätten har varit komplicerad. Frågan dök upp i den så kallade januariöverenskommelsen, där Centern och Liberalerna som en av många punkter krävde en förändring av Las för att ge den socialdemokratiska regeringen sitt stöd. Las, har ofta varit en nagel i ögat på de borgerliga partierna och arbetsgivarna i stort sett sedan dess tillkomst i mitten på 70-talet. Gång på gång har arbetsgivarna påpekat att de behöver ha större möjligheter att säga upp.

I januariöverenskommelsen tillsatte partierna en utredning om arbetsrätten. Om inte parterna skulle kunna enas om en förändring, skulle det istället bli lagstiftning. I Januariöverenskommelsen fanns alltså ett hot om lagstiftning vad gällde arbetsrätten. I höstas blev Svenskt Näringsliv, tjänstemännens förhandlingsorganisation PTK och de två stora LO-förbunden IF Metall och Kommunal överens om hur Las skulle förändras och utökade omställningsmöjligheter. Tolv LO-förbund sa nej till överenskommelsen eftersom de ansåg att förändringarna i arbetsrätten var för långtgående.

Inspiration från Finland

Eva Nordmark beskriver regeringen och samarbetspartiernas förslag som en väl avvägd produkt. Många av de LO-förbunden som avvisade överenskommelsen anser däremot att det finns en risk för att arbetstagarna får ett A- och B-lag när det gäller omställningsavtalen som redan finns. Förbunden befarar också att IF Metall och Kommunal kommer att gynnas av att de omfattas av överenskommelsen, medan villkoren blir sämre för de som står utanför.

Regeringens förslag till omställning och utbildning har hämtat inspiration från Finland, som är förebild för reformen. Där har det visat sig att det är flest löntagare från offentlig sektor som väljer att utbilda sig. 75 procent av dem är kvinnor och hälften av alla är i åldrarna 30-39 år. Ett argument från de LO-förbund som avvisade överenskommelsen är att äldre, manliga arbetare blir mer otrygga utan att egentligen fått något i utbyte som passar dem. Kritikerna hävdar också att reformen förstärker ett klassmönster – de som kanske skulle ha varit beredda att studera oavsett reform får nu ekonomiskt stöd för att göra det, medan reformen inte når de andra.

Remissomgången ska vara klar 15 september och reformen väntas träda i kraft nästa sommar.

Reform af kontanthjælp skal nedbringe børnefattigdom

Det økonomiske sikkerhedsnet under Danmarks fattigste – kontanthjælpen - skal laves helt om, anbefaler en regeringskommission, som vil give fattige familier støtte til deres børns fritidsaktiviteter og tillade småjobs uden at miste kontanthjælp.

NYHET

29.06.2021

TEKST: MARIE PREISLER, ILLUSTRATIONSFOTO: MARTIN ZACHRISSON/NORDEN.ORG

Mellem 4.000 og 6.000 danske børn kommer ud af fattigdom, og børn med forældre på kontanthjælp får økonomisk støtte til indkøb af en computer til barnet, kontingent til fodboldklubben, ferierejse eller deltagelse i lejrskole. Det bliver konsekvensen, hvis den danske regering samler flertal til at realisere den reform af kontanthjælpssystemet, som

Ydelseskommisionen efter halvandet års arbejde har præsenteret sit bud på.

Torben Tranæs, formanden for Ydelseskommisionen og Peter Hummelgaard, beskæftigelsesminister. Foto: Vive, Keld Navntof

- Vores anbefalinger sikrer mere lige vilkår for børn, hvis forældre modtager kontanthjælp og dermed også mere lighed mellem alle børn i Danmark, udtalte formanden for Ydelseskommisionen, Torben Tranæs, da han 31. maj 2021 præsenterede kommissionens anbefalinger.

Flere penge til børnefamilier

En central ambition med anbefalingerne er, at familier er lever af kontanthjælp skal have råd til, at deres børn deltager i fritids- og foreningsaktiviteter på lige fod med deres jævnaldrende venner, forklarede kommissionens formand. Det vil kommissionen sikre ved at indføre en målrettet støtte på 450 kr. om måneden pr. barn, som familier på kontanthjælp kan søge om i deres kommune. En familie kan maksimalt modtage støtte til fritidsaktiviteter til fire børn uanset antal børn.

Samtidig anbefaler kommissionen en større økonomisk omfordeling mellem grupper af kontanthjælpsmodtagere: enlige og par uden børn får som samlet gruppe mindre i kontanthjælp, mens familier med børn får mere.

Opgaven til kommissionen fra regeringen har været klar: Foreslå en ændring af kontanthjælpssystemet, som gør systemet enklere, løser *Danmarks problem med børnefattigdom og skaffer flere modtagere af kontanthjælp i arbejde. Og ændringerne må ikke øge de samlede udgifter til kontanthjælp.*

Bedre overblik

Kontanthjælpen er en fællesbetegnelse for en række ydelser, der spænder et økonomisk sikkerhedsnet ud over gruppen af danskere, som ikke kan klare sig selv økonomisk, og som hverken er i job, uddannelse eller berettiget til pension. Gruppen er meget sammensat og mange har andre udfordringer end at stå uden job. Der er i gruppen mange sårbare unge, hvoraf en del har psykiske problemer, og der er også en klar overrepræsentation af borgere med ikke-vestlig baggrund.

Den nye beregningsmodel, som kommissionen foreslår, vil gøre kontanthjælpssystemet langt enklere end det nu-

værende, som med tiden er blevet udbygget et væld af gange, så det i dag har, hvad Torben Tranæs betegner som, "en række mærkværdigheder". Han vurderer, at både borgere, embedsværk og politikere "har tabt overblikket" over systemets indretning, og om det virker efter hensigten.

Den fremtidige kontanthjælp vil, ifølge forslaget, blive langt mere simpelt at forstå og med et meget tydeligere incitament til arbejde eller uddannelse. Der vil i det nye system kun være et grundniveau for alle og en forhøjet sats samt nogle tillæg. Adgangsbilletten til at få udbetalt den forhøjede sats vil være, at borgeren har uddannet sig, arbejdet og boet i Danmark længe nok.

Incitament til job og uddannelse

Kommisionen foreslår følgende to konkrete veje til at optjene ret til den forhøjede sats:

- At man er fyldt 25 år og har gennemført erhvervskompetencegivende uddannelse eller 2,5 års ordinær beskæftigelse inden for de seneste ti år og har boet i det danske rige i syv år ud af de seneste otte år efter det fyldte 18. år.
- At man er fyldt 30 år og har gennemført grundskole eller FGU og boet i riget i 12 år inden for de seneste 13 år efter det fyldte 18. år.

Dette vil have betydning for mange flytninge og indvandreres mulighed for at få den forhøjede kontanthjælp-sats. Nogle vil få mere i kontanthjælp, andre mindre end de får i dag.

Det har også været en bunden opgave for kommissionen at udvikle en måde at fjerne de hidtidige 29 forskellige lofter over, hvor meget borgere maksimalt kan få udbetalt i kontanthjælpsloft, men på en sådan måde, men på en måde som fastholder intentionen med kontanthjælpslofterne: at sikre, at kontanthjælpsmodtagere ikke kan modtage offentlige ydelser i ubegrænset omfang. Denne opgave løses også med det nye optjeningssystem, der også skaber større tryghed, udtalte Torben Tranæs ved præsentationen:

- Det foreslåede nye optjeningssystem er en simpel konstruktion, der vil skabe sikkerhed for økonomien hos borgerne, så de kan fokusere på at tage vare på deres situation. Og med det nye system er der ikke længere brug for et kontanthjælpsloft.

Endelig vil kommissionen give adgang til at få løn for op til otte timers arbejde om ugen uden at blive trukket i kontanthjælp. På den måde vil personer, der modtager den laveste grundsats (6.600 kroner pr. måned) kunne øge deres levestandard ved få timers arbejde og samtidig kunne tjene op til at opfylde optjeningskravet for at opnå den forhøjede sats.

Udlændinge skal ikke have mere

Beskæftigelsesminister Peter Hummelgaard (Socialdemokratiet) håber på en bred politisk aftale om et nyt

kontanthjælpssystem og udpeger tre pejlemærker for forhandlingerne:

- For det første skal der være en økonomisk gevinst ved at være i arbejde. Kontanthjælp er en midlertidig ydelse, og det skal ydelserne afspejle. For det andet skal børn i Danmark vokse op under rimelige forhold og have mulighed for at være en aktiv del af fællesskabet. Og for det tredje må ydelserne ikke øge tilstrømningen til Danmark. Regeringens politik er den samme som før valget – vi ønsker ikke at hæve ydelserne til udlændinge. Og der bør fortsat være et optjeningsprincip, så man ikke kan få høje ydelser fra dag et i Danmark.

Ministeren understreger samtidig, at et nyt kontanthjælpssystem skal og understøtte regeringens kommende forslag om en 37 timers arbejdspligt for nytilkomne udlændinge og andre med et fortsat integrationsbehov.

Flere iagttagere forudser svære forhandlinger om en reform af kontanthjælpen.

Uppgången efter corona mer olik än nedgången

Hur står det till på de nordiska arbetsmarknaderna i det som förhoppningsvis är slutet på coronapandemin? Kommer den att följas av en kraftig uppgång, eller kommer de verksamheter som har hållits i gång tack vare statligt stöd nu möta dörren?

ANALYSE

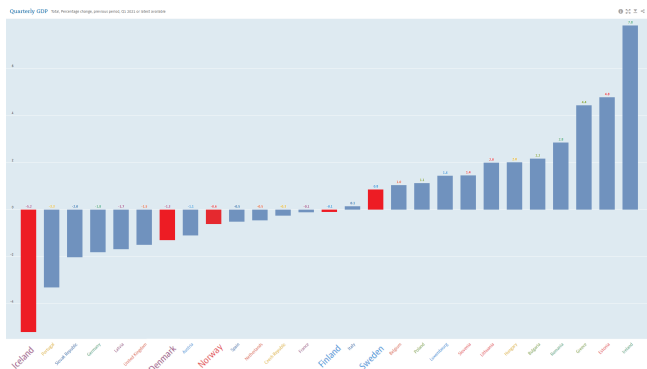
29.06.2021

TEXT: BJÖRN LINDAHL

Ekonomiska kriser brukar drabba snabbt och brett, medan återhämtningar och högkonjunkturer brukar ske i olika takt och vara mer ojämnt fördelat.

Att så är fallet är lätt att se i OECD:s statistik för det första kvartalet i år. Island och Irland ligger där i varsin ända av skalan. Islänningarna hade den sämsta utvecklingen av bruttonationalprodukten, bnp, i Europa. Nedgång var på 5,2 procent. Irland leder de länder som snabbt är på väg ut ur den ekonomiska krisen- Landet hade det första kvartalet en mycket kraftig bnp-uppgång på 7,8 procent.

Mellan Island och Irland är det ett gap på hela 13 procentenheter. Sverige och så vitt Finland, är med i gruppen med positiv bnp under första kvartalet, medan Danmark och Norge fortfarande ligger på minus.

De nordiska länderna är markerade i rött i tabellen som visar bnp-utvecklingen i EU, Island, Norge och Storbritannien under det första kvartalet i år. Sämst utveckling hade Island under första kvartalet i år, medan Irland, längst till höger, hade den kraftigaste uppgången i bnp. Källa: OECD

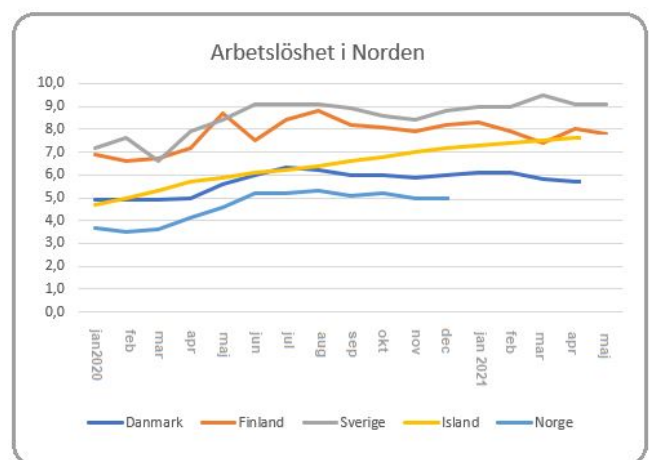
Mycket kan emellertid ha hänt under det andra kvartalet. Att det går så dåligt för Island beror på att turismen är en så stor näring där, medan Irland gynnas av att många av de stora multinationella företagen har lagt sina europeiska huvud-

kontor där. Företag som Google, Amazon och Facebook har klarat sig väl genom krisen.

Men OECD varnar:

"Utsikterna för världsekonomin har ljusnat men det här är ingen vanlig återhämtning. Den kommer sannolikt att förbli ojämnt och beroende av effektiviteten i vaccinationsprogram och folkhälsopolitik. Vissa länder återhämtar sig mycket snabbare än andra. Sydkorea och USA är i färd med att nå samma inkomstnivåer per capita som innan pandemin efter cirka 18 månader. Många europeiska länder förväntas ta nästan tre år att återhämta sig."

Ser man på situationen på arbetsmarknaden är det en lite anorlunda bild. Håller vi oss till Norden har Danmark tre månader på rad haft en ökning av sysselsättningen. Den låg i maj bara 0,5 procent, eller 14 000 personer, från vad den var i februari 2020, den sista månaden innan corona-krisen bröt ut.

Arbetslösheten i procent av arbetsstyrkan de senaste 17 månaderna, enligt Eurostat. Norge redovisar kvartalsvis och Danmark och Island ligger en månad efter Finland och

Sverige i rapporteringen. Därför är de ländernas kurvor kortare. Källa är arbetsmarknadsundersökningar, AKU, i alla länder.

Utvecklingen i Danmark tas emot med glädje av den danska arbetsmarknadsministern, Peter Hummelgaard:

- Det bekräftar ännu en gång våra förväntningar om att verksamheterna står redo att ta emot arbetskraft i takt med det gradvisa återöppnandet. Det visar också att vårt val om att hålla handen under verksamheterna och säkra dem möjligheten för att behålla sina medarbetare genom lönekomensation, har burit frukt.

Norge ligger en procentenhet under Danmark i arbetslöshet och lägst i Norden. Den var vid AKU-mätningen för första kvartalet i år på 5,0 procent. Det kan jämföras med första kvartalet 2020, då den var 3,6 procent.

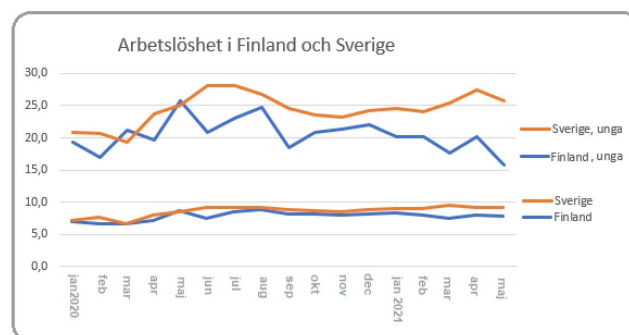
Under pandemin försvann det 84 000 norska jobb, enligt SSB. Eftersom inte alla jobb är heltidsjobb motsvarar det 62 000 färre sysselsatta i första kvartalet 2021, mot samma kvartal ett år tidigare. Nästan ett av fyra av dessa jobb tillhörde personer som jobbar i Norge, men inte är bosatt där. På grund av Norges hårda restriktioner för att komma in i landet under pandemin har utländsk arbetskraft gått miste om sina möjligheter att jobba i Norge. Det gäller framförallt inom hotell- och restaurangbranschen, där ett av tre jobb har försvunnit.

På Island har arbetslösheten ökat hela tiden sedan pandemin drabbade landet. Men om ekonomin går dåligt så har landet bekämpat coronaviruset mycket framgångsrikt. Den 26 juni upphörde alla restriktioner i landet, där 87 procent av de som ska vaccineras nu fått en första dos.

Hälsovårdsministern Svandís Svavarsdóttir beskrev på en presskonferens steget som ett unikt beslut. Inget annat europeiskt land har på samma sätt kunnat slopa samtliga restriktioner. Hon hyllade islänningarnas vilja att vaccinera sig och att ha efterlevt bestämmelser som inneburit stora inskränkningar i den personliga friheten.

Finland och Sverige låg redan innan pandemin på en högre nivå än de övriga nordiska länderna i arbetslöshet.

Ser man på den totala arbetslösheten bland de som är 25 - 74 år är det ingen större skillnad, mellan de två länderna. I februari 2020, månaden innan pandemin kom till länderna var arbetslösheten 6,6 procent i Finland och 7,6 procent i Sverige. Det är en skillnad på en procentenhet.

Diagrammet visar dels arbetslösheten för den vuxna arbetskraften i Finland och Sverige och dels för de som är 15 - 24 år. Källa: Eurostat.

Så ökar arbetslösheten i bägge länderna, som högst till 8,8 procent i augusti 2020 i Finland, medan Sverige nådde en topp i mars 2021 på 10,0 procent. I maj i år var den finska arbetslösheten 7,8 procent och i Sverige var den 9,1 procent samma månad.

Men fortfarande är skillnaden bara på 1,3 procentenheter.

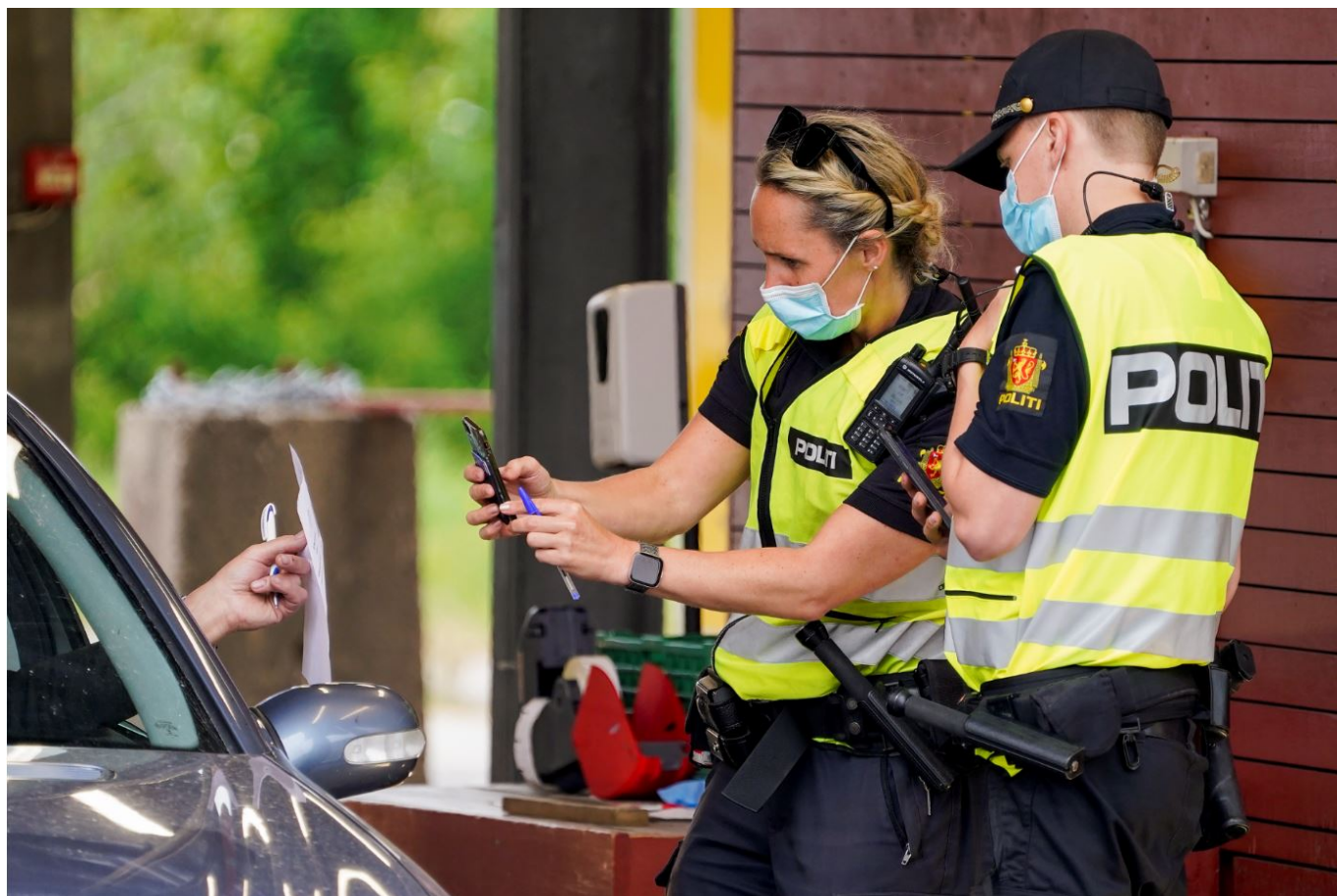
Men ser man på ungdomsarbetslösheten, som Eurostat definierar som de som är 15 - 24 år, låg den i januari 2020 på 19,3 i Finland och 20,9 i Sverige.

Det var en skillnad på 1,6 procentenheter.

Så ökar ungdomsarbetslösheten i bägge länderna fram till årsskiftet, då den når sin topp på 22,1 procent i Finland, för att därefter falla till 15,7 procent i maj 2021. I Sverige fortsätter däremot ungdomsarbetslösheten att öka till, som mest, 27,4 procent i april och faller något till 25,8 procent i maj.

Då är skillnaden mellan den finska och svenska ungdomsarbetslösheten hela 10,1 procentenheter.

Även om det brukar hävdas att den definition som Eurostat har på ungdomar - 15 till 24 år - passar dåligt med hur det ser ut i Sverige, där ungdomarna i den åldern stort sett håller på att utbilda sig är det ändå en intressant fråga varför utvecklingen varit så olik i Finland och Sverige, just för denna åldersgruppen.

Nordiskt samarbete – "must have" or "nice to have"

Pandemin har ökat polariseringen mellan de nordiska länderna och tilliten har minskat mellan de nordiska medborgarna. Det gäller särskilt de som bor långt ifrån varandra, medan förtroendet tagit mindre skada i gränsregionerna där man känner varandra.

NYHET

29.06.2021

TEXT: GUNHILD WALLIN, FOTO: TORSTEIN BØE, SCANPIX

När Covid-19 drabbade världen stängdes de nordiska gränserna för första gången sedan 1954. Plötsligt fanns ingen fri rörlighet i vad som kallas världens mest integrerade region och allra värst drabbades gränsregionerna. Alla länder valde sina egna vägar att stoppa smittspridningen och från en dag till en annan tycktes det ofta prisade nordiska samarbetet vara som bortblåst.-

- Det var överraskande att det var så enkelt att stänga gränserna, jag trodde att de öppna gränserna var mer skyddade än så. Men när pandemin kom visade sig mycket av samarbetet vara en "vackert väder"-konstruktion, som inte klarat den stress som pandemin inneburit. Plötsligt försvann hela grundbulten som består av fri rörlighet, passfrihet och integrerade gränsregionen. Det nordiska samarbetet har råkat för en existentiell kris, men den kan nog vara väldigt

nyttig, säger Rolf Elmér som sedan februari är direktör för Nordregio.

Rolf Elmér tilträdde som direktör för Nordregio i februari i år. Foto: Nordregio

Forskningsinstitutet Nordregio är grundat av Nordiska ministerrådet och placerat i Stockholm. Fokus för forskningen är styrningsmodeller, regional utveckling, demografi och stads- och landsbygdsutveckling. Institutet samarbetar med forskare vid namnkunniga universitet och högskolor i alla de nordiska länderna och övriga Europa. Rolf Elmér har tidigare bland annat arbetat med arbetsmarknadsfrågor och näringslivsutveckling på Svenskt Näringsliv och i privata företag. Han har också varit forskare och lockades till chefstjänsten på Nordregio för en möjlighet att kombinera de områden han kan för att vara en del av samhällsbygget.

Forskningsfokus på pandemins effekter

Rolf Elmér startade sitt arbete på Nordregio mitt under pandemin och har redan kunnat se resultatet av en rad forskningsprojekt som belyser effekterna av Covid-19. Det kommer också att bli huvudtema för den årliga rapporten "State of the Nordic region", som kommer i början av 2022.

En av effekterna som nu kan märkas är att tilliten försvagats mellan de nordiska länderna, men också mellan medborgarna. Ord som "corona-skam", kritik mot grannlänarnas respektive strategi för att hålla tillbaka smittan och höga tonlägen i sociala media har blivit allt vanligare.

- Det är en olycklig och trist utveckling och en följd av att varje land gjorde sin egen resa. Konflikten är ju inte mellan folk, utan mellan pandemin och folk, säger Rolf Elmér.

I gränsregionerna har det sett annorlunda ut, mindre av svart och vitt och mera av att till varje pris försöka upprätthålla de mångåriga samsarbetskanaler och de ihopvävda strukturer som utvecklats under många år och som påverkar service, näringsliv, arbetsmarknad och socialt liv. Gränssamarbetet med sina täta band och flödet av varor, tjänster och män-

niskor över gränserna kan beskrivas som själva sinnebilderna av det man vill uppnå i det nordiska samarbetet. Av tradition har också gränskommunerna och regionerna haft stor frihet att själva verka för en stark integration.

Plötsligt upphörde detta genom nationella beslut i smittskyddets namn. Öppna gränser stängdes och vaktades av militär. Gränshandels vidsträckta hallar och parkeringsplatser stod plötsligt ödsligt tomma och för gränspendlaren fanns plötsligt bostaden i ett land och arbetsplatsen i ett annat, utan möjlighet att komma dit.

En uppifrån och nedåt-politik

I den nyligen publicerade rapporten "Closed borders and divided communities: status report and lessons from Covid 19 in cross-border areas" har de båda forskarna Alberto Giacometti och Mari Wøien Meijer undersökt hur gränsregionerna i Haparanda-Torneå och Svinesund påverkats av stängda gränser.

De två forskarna Mari Wøien Meijer och Alberto Giacometti har sett närmare på hur de stängda gränserna påverkat Haparanda-Torneå och Svinesund. Foto: Nordregio.

De har tittat på hur gränssamarbetet ser ut, men också dess roll i det nordiska samarbetet. När gränserna stängdes försvann inte bara arbetstillfällen. Det blev också en förlust som påverkade människor på ett djupare plan. På båda sidor gränsen gjordes stora ansträngningar att upprätthålla samarbetet och man gjorde också gemensam sak genom att uppvakta de nationella beslutsfattarna om hur hårt den stängda gränsen slog.

Mellan den svensk-finska gränsen kom så småningom lättnader, långt senare i de svensk-norska gränstrakterna. "På många sätt har nationella myndigheters svar på pandemin varit präglad av en uppifrån- och nedpolitik, där de regionala och lokala myndighetsnivåerna längst gränserna har nonchalerats", konstaterar forskarna Alberto Giacometti och Marie Wøien Meijer i sin rapport.

- I gränsregioner och gränskommuner där det finns många kommunikationskanaler har förtroendet funnits också under krisen och man har försökt att finna regionala och lokala lösningar för att upprätthålla samarbeten. Tillsammans har de

lokala aktörerna uppmärksammat de nationella beslutsfattarna om de lokala utmaningar som blivit en följd av de nationella besluten. Ju närmare man är varandra, desto bättre har samarbetena fungerat över gränserna, summerar Rolf Elmér.

Pandemin visar de strukturella orättvisorna

Pandemin har också visat att det finns strukturella orättvisor i de nordiska länderna, där invånare med utländsk bakgrund drabbats hårdare av smitta, också med dödlig utgång. Många arbetar i yrken där det inte gått att jobba hemma och har varit mer exponerade för smitta.

Pandemin slår också mot de delar av arbetsmarknaden som inte kräver så mycket utbildning. Många så kallade enkla jobb som brukar räknas som instegsjobb har försvunnit, främst inom turism och hotell- och restaurangbranschen. Värst har arbetslösheten drabbat utrikesfödda i Sverige, men också på Island, där den så kallade trivselsektorn stoppade helt. Att komma till rätta med de strukturella orättvisorna är en av framtidens utmaningar efter pandemin, anser Rolf Elmér. En annan utmaning är att få igång arbetskraftens rörlighet, som nästan helt stoppats under pandemin.

Säkerställa integrationen

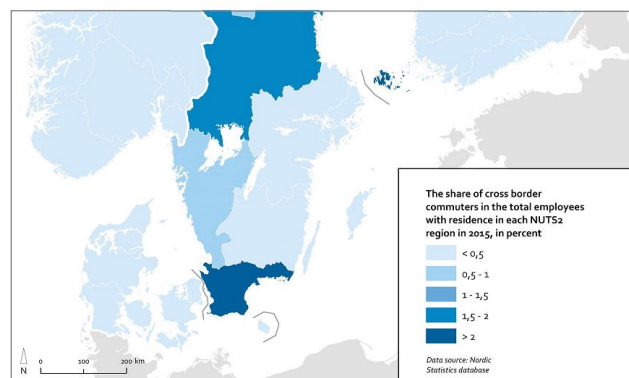
Rolf Elmér konstaterar att utmaningarna är många efter pandemin. Det gäller både den nordiska arbetsmarknaden och det nordiska samarbetet.

- Utmaningarna är många för att säkerställa att Norden är en integrerad region också efter pandemin och utmaningarna finns på olika platser och i olika sektorer. Det har varit en fruktansvärd tid med många smittade och döda, men nu är det viktigt att ta tillvara erfarenheter och lära av varandra, säger Rolf Elmér.

Han vill också poängtera att det trots svåra tiden också vuxit fram mycket positivt, inte minst de många nya digitala vägarna som underlättar för människor att kommunicera var de än finns för informationsutbyte. Ett gott tecken är också hur gränsregionerna strävat efter att samarbeta, trots stängda gränser och många svårigheter. En annan positiv följd av pandemin är beteendeförändringar som att jobba på distans.

- Om de erfarenheterna tas tillvara kan det innebära incitament för att jobba mer hållbart, men också för att skapa en rural utveckling. Det skulle kunna innebära en ny grön våg som både ger höjd livskvalitet, men som också är bra för miljön, säger Rolf Elmér.

För att det ska ske anser han att det kommer att krävas förändringar av den lagstiftning som styr arbetsmarknaden som ju bygger på det traditionella sättet att arbeta som gör skillnad på hem och arbetsplatser. Hans vision är att det skulle gå att jobba på distans var som helst i Norden och över längre tider, vilket också skulle vara ett sätt att minska transporter.

Nordregio visualiserar genom kartor det som sker på den regionala nivån. Den här kartan visar vilka delar av Norden som har mer än 2 procent av arbetskraften sysselsatt i ett annat land. Kartograf: Shinan Wang, Nordregio

Vikten av att lära av varandra

Rolf Elmér hoppas på en nystart i den nordiska samarbetet och att det ska finnas en öppenhet att lära av varandras erfarenheter under pandemin. Där kan den forskning som sker i Nordregio, spela stor roll. Genom temagrupper med forskare och sakkunniga från hela Norden kan viktiga forskningsområdet lyftas fram, belysas och vara användningar.

- Vi har en unik möjlighet att leverera relevant kunskapsunderlag till myndigheter och departement. Vi kan ge nordiska jämförelser och direkt information om vad som händer i de olika nordiska regionerna, säger Rolf Elmér och betonar också vikten av att sprida forskningsresultat så de kommer till användning.

Att stödja det fortsatta utbytet inom studieområdet, men också inom kulturområdet är andra sätt att möta den minskade tilliten som finns i pandemins kölvatten.

Alberto Giacometti och Marie Wøien Meijer slår i sin rapport fast att pandemin visat på svagheter i det nordiska samarbetet och att det nu står inför ett vägskäl. "Vilken väg man väljer beror på de nordiska ländernas vilja att använda de nordiska samarbetsplattformarna mer strategiskt – om det ska vara ett "måste ha" eller ett "fint att ha".

- Det är viktigt att inte bara se på det egna, utan att ta del av varandras erfarenheter. Det är en "must have", säger Rolf Elmér.

Tre verksamheters pandemihistoria i Höganäs

Att stå till tjänst. Ett uppdrag med skiftande innebörd beroende på verksamhet. Gemensamt i dessa tider: Att ta sig ur pandemin på bästa sätt. I Höganäs skedde det såväl lokalt som internationellt.

TEMA

29.06.2021

TEXT: FAYME ALM FOTO: LI FERNSTEDT

Flexibilitet blev ledordet när coronapandemin var ett faktum. Krav ställdes också på förändringsstrategier och digital kommunikation. För vissa verksamheter lyckades det. För andra gick det sämre.

Företaget, destinationen och den enskilda människan

Arbetsliv i Norden gjorde ett nedslag i nordvästra Skåne, i Höganäs, en stad och centralort för kommunen med samma namn, belägen på Kullahalvön med norrsidan av danska Själland inom synhåll. Känd runt om i Norden för sin keramik och för de natursköna omgivningarna som lockar många turister. En kommun som växer och nu har dryga 27 tusen invånare.

Här fick vi tala med representanter för tre olika verksamheter, om hur de hanterat pandemin och gått vidare. Vi mötte:

- HR-chefen för det internationella företaget med samma namn som staden och som land för land planerade för det värsta och hoppades på det bästa.
- Den tidigare ägaren till saluhallen som satt staden på kartan som en given destination för många resenärer, men som tvingades kasta in handduken.
- Diakonen hos Svenska kyrkan som fick söka nya möjligheter för enskilda samtal när arbetsrummet i församlingshemmet stängdes för besökare och vars uppdrag är att stå till tjänst – något som förenar dessa tre verksamheter, om än ur olika aspekter.

Vi fick ta del av hur insatser gjorts för att upprätthålla verksamheten när pandemin fört med sig hot om smitta och sjukdom, med risk för permitteringar och uppsägningar, förluster och konkurser. Samt upplevelsen hos två av verksamheterna att de svenska påbjudna restriktionerna varit alltför generella istället för anpassade utifrån olika verksamheters befintliga förutsättningar.

Vi mötte kämpaglöd och omställningsförmåga, samarbetsvilighet och tålamod. Och en stark vilja att arbetet ska fortsätta – om än i andra former än de planerade.

DET INTERNATIONELLA FÖRETAGET

- Höganäs AB har lyckats hålla igång produktionen så gott som hela tiden under pandemin, men vår försäljning påverkades hårt av att bil- och tillverkningsindustrin stängde ner. Efterfrågan sjönk drastiskt framförallt under första kvartalet 2020, säger Lena Nordberg, verksamhetens HR-chef.

Det ledde till korttidspermitteringar och återbud till det årets sommarjobbare i Höganäs. Dessutom stängdes produktionen här ned under en månad.

I år har inga sådana begränsningar behövs göras. Samtliga korttidspermitterade är tillbaka i full tjänst och sommarjobbarna är när detta skrivs på väg in.

Från kol till pulver

Höganäs AB är ett företag med lång historia. Ursprunget finns i den gruvindustri som år 1797 startade på orten. När marknaden för kol minskade gick leran från att vara biprodukt till att bli huvudprodukt. Under 1820-talet skapades ett tegelbruk och strax efter började tillverkningen av först blyglaserade bruksföremål i keramik och därefter av produktion av de bruna saltglaserade krusen, ett sådant som Karlsson i Strindbergs roman Hemsöborna bär runt halsen när han stiger i land på ön och orsakar en utveckling med ödesdigra konsekvenser.

Miljardindustri

Idag är det järn- och metallpulver som Höganäs AB framställer. Huvudkontoret ligger i Höganäs och här sker mer hälften av den totala produktionen. Antalet anställda är totalt drygt 2 400 och på den egna webbplatsen presenteras verksamheten på sex olika språk. Förra året var omsättningen 8 645 miljoner SEK.

- Vi hade från första början av coronautbrottet två parallella spår, säger Lena Nordberg. Att säkerställa hälsan hos våra anställda och att säkerställa affärsverksamheten. Detta har varit och är det primära för oss. När utbrottet av coronavirus i Kina blev känt började företaget planera för ett scenario med eventuell spridning även i Europa och andra världsdelar. En förberedande global checklista upprättades för samtliga verksamheter med krav på rutiner på att spåra personer som visade symptom, inköp av handsprit och ansiktsmasker samt rutiner för hygien med mera. Dessutom skapades lokala coronateam på verksamhetens samtliga anläggningar, spridda över fyra världsdelar i 15 länder, berättar Lena Nordberg.

- Vi definierade även fyra faser för att kunna bedöma vilken fas respektive land befinner sig i för att få en överblick av åtgärder globalt då smittan rört sig över världen i olika tempo. Europa kom in när Kina kom ur.

Lena Nordberg, HR-chef på Höganäs. Foto: Höganäs

Checklistan har succesivt byggts på allteftersom läroprocessen, som Lena Nordberg säger, fortsatt. Samtidigt har ett globalt coronateam följde upp att säkerhetsrutinerna funnits på plats i alla länder.

- Arbetet sker utifrån ett globalt ramverk där säkerhetsrutinerna anpassats efter de lokala variationerna. Utöver detta har vi i alla länder följt regeln att alla som kan jobba hemifrån ska göra det. Att ta bort så många som möjligt från anläggningen och bara ha kvar de som vi verkligen behöver där. Likaså klippte vi allt resande på ett tidigt stadium. Det har fungerat väl inte bara internt utan också med våra kundkontakter, här har vi tagit ett stort steg framåt och fått en erfarenhet vi kan ha nytta av i framtiden.

För att vara på den säkra sidan planerades även en rad aktiviteter om viruset skulle slå till. Man valde helt enkelt att vara proaktiv, vilket visade sig vara en lyckad strategi.

- Visst kunde vi tänka tanken i början att detta var väl ändå onödigt jobb, men vi insåg att om vi fick in smittan på anläggningarna skulle vi inte få tid att både skriva planer för säker-

hetsrutiner och plugga in dem, så vi planerade för det värsta och hoppades på det bästa, säger HR-chefen.

Uthålligheten sätts på prov

Men ännu är pandemin inte över även om vaccineringarna kommit igång i flera länder. Den kräver tålamod och att linjen med förhållningsregler och rutiner fortsätter. Påminnelser är därför nödvändiga, påpekar Lena Nordberg.

En annan utmaning är den påtvingade isoleringen som hemarbete kan medföra med konsekvenser för engagemang och mental hälsa hos medarbetarna.

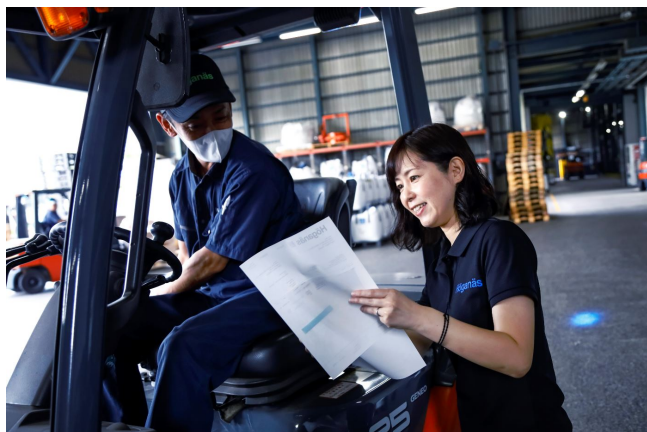
- Vi har försökt att coacha våra chefer i att vara närvarande och till exempel göra digital check in hos medarbetarna. Som att ta en kopp kaffe tillsammans och under några minuter stämma av vad som står på agendan för dagen eller veckan. Cheferna har även fått guidelines om hur samarbetet inom teamet kan hållas igång och mitt intryck är att de blivit duktiga på tips och tricks, säger Lena Nordberg.

Svaren på två enkäter som gick ut till medarbetarna i Sverige i fjor respektive i år visar att insatserna från företagsledningen till stora delar fungerat. Dessutom anser medarbetarna att både den fysiska arbetsmiljön och tekniken fungerar bättre nu än förra året vilket tyder på att medarbetarna vant sig vid hemarbete och lärt sig använda den nya tekniken.

- Lärdomarna från en pandemi är flera och ofta tråkiga, men vi har också gjort positiva sådana. Som vid många andra kriser har vi kommit varandra närmre och stärkt vårt samarbete. En annan positiv faktor är att solidariteten mellan länderna har stärkts.

Solidariteten

Ja, i nöden provas vännen. Under pandemin har det både internt och externt skett ett utbyte av varor och tjänster. Som att man på anläggningen i Höganäs fann gamla OH-blad som skänktes till lasarettet i Helsingborg där de förvandlades till visir.

Höganäs har verksamheter i 15 länder fördelade på fyra världsdelar. Här en bild från företagets företag i Japan. Foto: Höganäs AB.

Ett annat exempel är att Höganäs AB i Shanghai donerade ansiktsmasker till sjukhuset i Örebro vid en tidpunkt när det var svårt att hitta sådana i Europa, det skedde via svenska handelskammaren i Shanghai.

Ytterligare ett exempel är från i år. Då fick ett sjukhus i Ahmednagar, i Indien ta emot 60 sängar, handsprit och ansiktsmasker.

Och innan smittan spridit sig till Brasilien skänkte anläggningen där ansiktsmasker både till Tyskland och till Belgien.

Globalt grepp

Nu sitter HR-chefen med säkerhetsplanerna från de olika länderna. Uppgiften är att göra en global sammanställning för hur företaget säkert och successivt återgår till en situation som liknar det tidigare normalläget, där medarbetarna kan arbeta på kontoret och träffa varandra.

- Vi har följt samhällsutvecklingen i land för land och kunnat se att den smitta vi haft hos anställda primärt inte skedde på jobbet och vågar därför påstå att vi har varit bra på att skydda våra anställda och våra anläggningar. När läget nu lugnet ner sig finns tid för reflektion, säger Lena Nordberg.

DESTINATIONEN

- En man ringde från Umeå och ville boka bord för 12 personer. När jag sa att Saluhallen var stängd började han nästan gråta.

Det var Eva Dahlberg som tog emot samtalet från södra Norrland. Det var också hon som tillsammans med sin man David Mill förverkligade sin idé så att de i augusti 2012 kunde slå upp dörrarna till den nya saluhallen i Höganäs. Här kunde besökarna både ta en fika och handla lokalproducerade varor. Verksamheten skulle även komma att rymma en restaurang.

Telefonsamtalet och de genom åren många långväga kunderna, flera av dem återkommande, visar att idémakarna till Saluhallen i Höganäs hade lyckats med det som många orter mest av allt önskar sig – att skapa en destination för besökare från när och fjärran.

- En karusell skapar inget tivoli, men när saluhallen hade 300 lunchgäster ville även andra aktörer etablera sig i dess närhet. Här fanns keramiker, konstnärer, en fotograf och olika butiker, säger Eva Dahlberg.

När konkursen var ett faktum i januari i år blev besvikelsen därför stor bland flera kretsar.

Direkt från hubben

Idén att både servera och sälja mat var inte ny för paret. Eva Dahlberg var sedan 1998 direktör för Grand Hôtel i Mölle, fiskeläget strax norr om Höganäs som kring förrförra sekelskiftet blev känt som ett syndens näste dit kvinnor och män reste för att tillsammans bada i havet, om än i tvärrandiga baddräkter. I hotellets matsal hade Eva Dahlberg, hennes man som är kökschef, och serveringspersonalen sedan länge fått svara på gästernas frågor varifrån ingredienserna kom och var de gick att köpa.

- Vi kunde servera lokalproducerat mat direkt från den mathubb som Kullahalvön är, men inte sälja den, säger Eva Dahlberg. Det triggade min man och två av våra anställda, så under 2004 började vi resa runt i trakten, knacka på hos bönderna, fråga vad de odlade och om de var intresserade att få sina varor sålda i en butik i Mölle.

Eva Dahlberg, som tillsammans med sin man David Mill öppnade Höganäs saluhall 2012.

Flera svarade ja på frågan och ryktet spred sig. Så under några år kunde de fyra kompanjonerna sälja närproducerade varor från gårdar inom en radio på tio kilometer.

- Vi hade många härliga kunder som handlade där, men verksamheten gav ingen vinst. I slutet av 2006 lade vi ner butiken, säger Eva Dahlberg.

Saluhallen – ny plats för symbiosen mellan mat & dryck
Därmed var butiken men inte idén död. Skulle det visa sig. För en regnig novemberdag 2011 sa Eva och hennes man till varandra att de måste öppna en ny mathubb där kunder både kunde äta och handla.

De såg sig om efter olika möjligheter, såväl på Kullahalvön som på andra ställen, men insåg att de behövde en lokal som redan hade en själ, säger Eva Dahlberg.

- Man kan skapa historia, men om historien också ska få en själ tar det många år. Någon form av storytelling krävs om det ska bli riktigt lyckat.

När så möjligheten dök upp, att hyra lokal i byggnaden där saltglaserat keramikgods tidigare bränts, hade de hittat platsen med både själ och historia.

- Vi började bygga, fixa och dona utan några ritningar och utan någon affärsmodell, säger Eva Dahlberg. Här var mat och dryck i symbios med de gamla väggarna. Själva tyckte vi att idén var genial, men något egentligt startkapital hade vi inte. Istället fick vi förverkliga vår dröm och arbeta med våra händer.

Direkt succé men med tiden sjunkande omsättning

Det tog inte lång tid för verksamheten att bli trångbodd. Inom en vecka hade man vuxit ur kostymen.

- Vi hade tänkt lulla på så smått, men nyhetens behag lockade besökare och så fortsatte det.

Trots många gäster och kunder blev det svårare och svårare för verksamheten att öka omsättningen, istället sjönk den. Orsakerna var bland annat, enligt Eva Dahlberg, att servicenivån var för hög och kompetensen inte den helt riktiga.

Eva Dahlberg visar runt kronprinsessan Victoria och prins Daniel i Saluhallen, när de besökte Höganäs. Foto: Höganäs kommun.

- Vi hade uteslutande utbildade kockar som kunde svara på alla frågor och en personalstyrka som var för stor och dessu-

tom duktig på hotell och restaurang, men mindre insatt i hur butiksbranschen fungerar, säger Eva Dahlberg.

Sämsta tajmingen

När coronapandemin slog till under 2020 skedde det mitt under lågsäsongen. Fler pengar att pytsa in i verksamheten fanns inte. Därför lämnades konkursansökan in i januari i år och 15 anställda blev uppsagda.

- Det tar flera år att bygga upp en verksamhet, men endast ett par minuter att sätta den i konkurs, säger Eva Dahlberg.

Hon är dock inte en kvinna som slår sig till ro med ett nederlag. I Mölles hamn byggde hon förra året en rund och pastellfärgade glasskiosk uppkallad efter grannen som regelbundet rastar hennes hund, Carl Herman.

I hamnen ligger även gamla brandstationen där Eva Dahlberg och hennes man drivit bistro. Det begränsade antalet sittplatser i kombination med rådande restriktioner fick dem att dels ställa en container på tomten mitt emot för att kunna bjuda på shawarma, dels köpa grannhuset, ett båthus, och där skapa ett rotiseri.

Alltför generella restriktioner

På hotellet har avbokningar av konferenser, bröllop och stora middagar duggat tätt sedan pandemin blev ett faktum. För trots att den gamla anrika byggnaden rymmer två mycket stora matsalar är restriktionerna desamma som för små matställen.

- Att utmåla vår bransch som en smitthärd så som man gjort och dra alla över en kam har varit förödande för en verksamhet med vår storlek. Någonstans på vägen borde restriktionerna ha setts över och segregats så att barer, nattklubbar och restauranger med färre sittplatser än 25 fick stänga och få ersättning. Medan vi med möjlighet att driva verksamheten vidare med utspridda bord hade kunnat stå på egna ben betydligt bättre än vad som nu blev fallet, säger Eva Dahlberg utan att dölja sin besvikelse.

På Grand Hôtel i Mölle har man drabbats av uppsägningar och även varit tvungna att korttidspermittera samt anta utmaningen att entusiasmera personalen som stannat kvar.

- Det ska ju vara roligt att komma till jobbet och att ha något att göra när man är det. Då gäller det att vara kreativ, säger Eva Dahlberg.

DET ENSKILDA SAMTALET

- Nöden är väldigt stor nu när människor har fått stå ansikte mot ansikte med sin egen situation. Pandemin gör att många grubblar över livet och reflekterar över om de orkar leva när de inte kan träffa någon.

Ingela Rubin är diakon hos Svenska kyrkan i Höganäs församling. Ett yrke hon valde att utbilda sig till efter en egen personlig kris.

Anonymt och avgiftsfritt

Ordet diakoni kommer från grekiskan och betyder tjäna. För diakonerna gäller det att finnas för de som är i kroppslig, själslig eller andlig nöd.

- Men jag behöver inte söka upp någon, säger Ingela Rubin. Människor söker sig självmant hit. Kanske för att de vet att det inte kostar något och för att vi inte för några journaler.

Ingela Rubin har S:t Clara församling i Stockholm som förebild. En barmhärtig kyrka, även för de mest drabbade, som hon säger. Känd bland annat för sina soppluncher och för sin närvaro på Sergels torg i den svenska huvudstaden.

- Här i vår församling precis som i andra satte pandemin stopp för en rad olika aktiviteter där besökarna kunde träffas under olika former. säger Ingela Rubin, som trots detta inte varit sysslolös.

Ingela Rubin i Himmelfärdskyrkan i Höganäs.

När hon inte har kunnat ta emot inomhus har hon mött människor på de sätt som varit möjliga. Några gånger har satt på sig sin gröna diakonskjorta och gått ut på gatorna för att möta höganäsborna.

Ett annat initiativ var att starta en promenadgrupp för max åtta personer som varje onsdag klockan 10 träffades för att gå längst med havet till Lerberget strax söder om Höganäs och tillbaka igen genom skogen.

- Vi hade med oss kaffe och smörgås och gick i den svagaste länkens tempo. En deltagare sa att det här är som min familj och det var verkligen underbart att ta dessa promenader tillsammans.

De enskilda samtal som skulle ha skett på Ingela Rubins arbetsrum i församlingshemmet ersattes när det var möjligt också med promenader. Och hembesöken med telefonsamtal.

- Det är det här med samtal, som jag saknat mest under pandemin. Att vara nära församlingsborna och skapa mötesplatser för dem, när de kanske behövt det som mest.

Hon säger sig ha mött en större smärta hos människor, men också en större ärlighet.

- De vill berätta och är mer öppna än tidigare. Många människor hittar en utväg när de får berätta sin historia.

Ingela Rubin är fram till i höst församlingens enda diakon. Då ska hon få en kollega. Fram till dess delar hon och prästerna på de enskilda samtalen.

- Allt arbete vi gör i kyrkan är diakoni, så det känns som en självklarhet att vi tillsammans tar emot våra besökare, säger hon.

Protester till regeringen

De svenska restriktionerna lättade något den 1 juni i år vilket ökade möjligheterna för trossamfund och andra att ta emot fler besökare.

Församlingen i Höganäs planerar nu för en höst så som den skulle sett ut utan en pandemi, men fortsätter liksom hela Svenska kyrkan att följa Folkhälsomyndighetens anvisningar.

Det har dock inte skett utan protester. Den 8 februari i år, medan de strängare restriktionerna fortfarande rådde, skrev Sveriges kristna råd ett öppet brev till Sveriges kultur- och demokratiminister undertecknat av Svenska kyrkan och andra kristna trossamfund. I brevet ifrågasattes inkonsekvenserna med restriktionerna med Uppsala domkyrka som exempel:

”Våra kyrkliga lokaler är i många fall stora och skulle kunna samla betydligt fler än åtta personer om kvadratmetersregeln tillämpades. Som exempel skulle Uppsala domkyrka kunna erbjuda plats för 273 personer för att fira gudstjänst på plats om man utgick från kvadratmeterregeln”.

Brevet fick stor uppmärksamhet i medierna och Sveriges kristna råd blev tillsammans med andra arrangörer inbjudna till kultur- och demokratiministers fjärde sakråd för publikfrågor den 17 februari. Först den 1 juni ändrades reglerna.

Vil ha felles nordiske sanksjoner mot land som angriper digitalt

Kompetansen på cyber-sikkerhet i Norden øker, men hva skjer når angripende land avsløres? På Nordisk råds temasesjon diskuteres den 30. juni et forslag om at de nordiske landene skal vil nå vurdere felles sanksjoner ved cyberangrep. Det er et forslag som får støtte fra forskere i Norge.

NYHET

29.06.2021

TEKST OG FOTO: BJØRN LØNNUM ANDREASSEN

- Cyberangrep er alvorlige trusler ikke bare mot de nordiska landene men også globalt. De angriper noe av det viktigste vi har, nemlig vårt demokrati og våre åpne samfunn. Derfor er det ekstremt viktig at vi løfter frem dette i Nordisk Råd og ser på hva vi kan gjøre i fellesskap for å møte trusselen. Både cyber-trusler og pandemien er eksempel på utfordringer som krever nordisk og internasjonalt samarbeid hvis vi skal finne løsninger, sier Bertel Haarder, president for Nordisk Råd i 2021.

Han får støtte av Maria Bartnes, som er forskningssjef ved forskningsstiftelsen SINTEF, avdeling Digital i Trondheim og er tilhenger av den nordiske ideen.

- Samfunnet er midt oppe i et rush av digitalisering. Alle mulige systemer kobles på nett. System kobles sammen og vi introduserer programvare og IT i alle bransjer, sier hun og ramser opp: Oljeindustri, helsesektor, vannforsyning og andre kritiske funksjoner.

Økende avhengighet

Bartnes leder systemutvikling og sikkerhet ved SINTEF, og er samtidig førsteamanuensis II ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet NTNU i Trondheim.

– Med mer digitalisering i samfunnet oppnår vi økt funksjonalitet. Vi kan bedre overvåke og fikser feil uten å dra ut i felt. Vi får bedre styring og reduserer feil ved å bruke teknologi.

Samtidig introduserer vi nye sårbarheter. Større avhengighet mellom forskjellig infrastruktur innføres også. Alle funksjoner i samfunnet har blitt avhengig av strøm og IKT. Samtidig er strøm og IKT gjensidig avhengig av hverandre, sier hun og utdyper.

- En feil i et system kan føre til store konsekvenser i et annet system langt unna. System som man ikke umiddelbart tenker på. Det blir da krevende å analysere risiko, og krevende å forstå hvordan vi skal hindre angrep, sier Bartnes.

Mer komplekst

- Før hadde hver bransje egne systemer og full oversikt over systemene man hadde i drift. Man visste hvor inngang og utgang i systemene var, og hvordan hackere kunne komme seg inn. Hvilke skade hackere kan gjøre har blitt mer krevende å vite nå, og mer krevende fremover, sier hun.

- Hvor mye mer sårbare er vi i Norden nå sammenliknet med for 10 år siden?

- Avhengigheten mellom systemene har økt. Dermed har samfunnets sårbarhet på en måte økt kraftig. Men samtidig har bevisstheten økt, og sikkerhetsteknologien er bedret. Sikkerheten har ikke stått i ro mens utviklingen av teknologien har gått videre, sier hun legger til at forbrukerteknologi koblet på nett øker, særlig i Norge.

- Sikkerhet ved sykehus er kritisk, der mange bruker mye forskjellig medisinteknisk utstyr på nett. Utstyr som gjør livet bedre for pasienter er også på nett. Det gir fordeler og mer mulig sårbarhet.

Store kapasiteter

Kina, Russland, Iran og Pakistan er blant de norsk etterretning har listet opp som påtrengende aktører.

- Fremmede stater blir mer slagkraftige. Hvis noen virkelig vil angripe oss er det lite vi kan gjøre. De har store ressurser, og kan bruke år på å bygge opp et angrep. Det sier noe om motivasjon og ressursene som er tilgjengelig.

- Vi kan bli bedre på å utvikle sikrere teknologi med. Det er funksjonalitet som driver utviklinga av teknologien. Så kommer man på behov for sikkerhet når teknologien er tatt i bruk. Men vi må bake inn sikkerhet i utviklingen av teknologien tidligere. Sikkerhet bør bli et konkurransefortrinn, slår hun fast.

Det kommer fram at ikke alt kan forebygges.

- Noe kan ramme oss og da må vi være i stand til å begrense konsekvensene. Nye angrep synes å være omtalt i mediene hver uke, forteller hun og viser til det som skjedde på østkysten av USA.

Når datanettverket til rørledningsselskapet Colonial Pipeline ble kapret var det "Big News" i hele USA. Skjermdumper fra ulike nyhetssendinger.

Colonial Pipelines IT-systemer ble rammet. Selskapet transporterer bensin, diesel, flybensin og fyringsolje fra raffinerier. Rørledningsnettets som ble rammet strekker seg fra Texas til New Jersey.

- Rørledningen ble satt ut en ukes tid. Bensinprisene gikk i været og panikken slo til. Panikk er en nyttig effekt for de som vil skade et samfunn. I Norge er Stortinget og et helseforetak angrepet. Det er en skummelt og interessant tanke å finne ut: hva får hackerne ut av å angripe politikere i parlamentet? De kan komme langt i å forstå saksgang og relasjoner og dermed bli i stand til å påvirke politiske prosesser. Dette er vanskelig å oppdage for oss som samfunn, sier hun og understreker at politisk spionasje kanskje er blant de verste eksemplene.

- Når er en politisk beslutning påvirket utenfra - og når er den reell? Uønsket påvirkning over tid kan være med å styre samfunnet vårt. Dette er krevende. Også derfor er samarbeid om felles sanksjoner i Norden muligens positivt, mener forskningssjefen.

- Vi kan lettere oppdage, avdekke og beskytte oss. Vi har mye til felles. Felles tankesett og syn på personvern om hvordan man skal operere i det digitale rom, gjør at vi kan tjene på samarbeid. Det er ikke landegrenser på internett. Sånn sett virker det rart om et land bare skal beskytte hva som er innenfor egne grenser, klargjør Bartnes.

Maria Bartnes ønsker seg felles krav om IT-sikkerhet i EU.

Hun tror kompetansen på datasikkerhet øker i årene framover. Styre og ledere i bedrifter og organisasjoner må stille krav til løsninger med en høyere sikkerhetsnivå. For det er sånn at de som lager IKT-løsninger ikke implementerer sikkerhet hvis sikkerhet ikke står i noen krav-spek ved bestilling. Integreres sikkerhet, øker sikkerheten og det lønner seg. Sikkerhet har kommet inn på styrerommene og det mer enn for 10 år siden.

Sertifikat og lov?

- Hvem som helst kan lage og selge en IT-løsning, app eller dings uten å være sertifisert. Uten minimumskrav til sikkerhet. Sertifisering kunne gjort at produkter ble mulig å sammenlikne. Da ville det bli lettere å velge produkt etter hvor sikkert utstyret er. Dette er forbrukerorientert, men også høyst gyldig på f.eks sykehus, bedyrer hun.

- EU har fått felles lov om personopplysninger. Kunne vi ikke fått til noe tilsvarende på krav om IT-sikkerhet? spør hun og utesker at et felles regelverk kunne sette noen minimumskrav.

Mer enn aktivister

Trusselaktører kan kategoriseres i en trussel-pyramide forklarer Nils Kalstad. Han leder Institutt for informasjonssikkerhet og kommunikasjonsteknologi ved NTNU, som også holder til i Gjøvik.

- Noen hackere kan sammenliknes med aktivister som demonstrerer i gatene med banner og rop. De kan bare ønske å teste ut teknologien. Neste i pyramiden er lett- og organisert kriminalitet. Så kommer aktører som støttes av fremmede stater, og på toppen er fremmede stater. Informasjon er grunnlag for spionasje, som alle land har drevet med i lange tider. Dette er bare en ny arena for det. Det blir lettere å drive operasjoner med påvirkning, eller deep fake news som det kalles, altså på mellomstatlig nivå. Feilaktig eller tilpasset informasjon som går som legitim informasjon over tid spres for å dreie opinion og virkelighets-oppfatning i deler av befolkningen. Internett har virkelig gjort verden mindre.

Studier bedret

Gjennom rundt sju år har mulighetene til å studere digital sikkerhet ved NTNU blitt forbedret.

- Kapasiteten er tredoblet. Studiene er attraktive og populære med god søkning. Digital sikkerhet skal inn i grunnutdanningen gjennom nye rammeplaner. Også virksomheter satser mer på etter- og videreutdanning med støtte fra forskningsrådet. En bekymring kan knyttes til spesialistutdanning med litt få norske kandidater på doktorgradsutdanning på informasjonssikkerhet ved alle universitetene, formidler han og tar med at mange norske med mastergrad lett heller tar en attraktiv jobb i stedet for PhD.

NordVulk studerer uberegnelige lavastrømmer - men egen finansiering er også usikker

NordVulk er en av de eldste institusjonene i Norden. Den viste hva den var verdt som rådgiver da vulkanen Eyjafjallajökull stanset flytrafikken i deler av Europa. Nå strømmer lavaen igjen på Island, samtidig som det forskes på hvordan CO₂ kan omvandles til stein. Men finansieringen er et stort usikkerhetsmoment.

NYHET

29.06.2021

TEXT: HALLGRÍMUR INDRÍÐASON, FOTO: EEMU RANTA

Nordisk Vulkanologisk Institutt (Nordvulk) har gitt mange nordiske forskere, flest geologer, gode muligheter til stipender for å studere eller forske på Island. Det betyr mye for geologene, som kan studere lava av ulik alder og – hvis de er heldige – oppleve vulkanutbrudd. NordVulk, som ble opprettet i 1974, har hatt stabil finansiering fra 2004. Men nå skal finansieringen endres, og fremtiden har blitt mer usikker.

Rikke Pedersen, som nå styrer NordVulk, sier at det hele begynte på 70-tallet da fem nordiske geologer – en fra hvert nordisk land – var på en geologisk felttur på Island.

- De fem geologene fikk ideen om at det skulle opprettes et felles nordisk institutt her, siden man på Island kan studere de aktive prosessene som er forbundet med vulkaner, sier hun.

Rikke Pedersen forteller at Norden har et stort geologisk mangfold, fra dagsferske lavastrømmer til fjell som ble dannet for flere milliarder år siden.

Rikke Pedersen er leder for NordVulk. Foto: Hallgrímur Indriðason.

- Islandske geologer kan dra til Grønland og se hvordan de urgamle fjellene har forandret seg. På samme måte kan geologer fra andre nordiske land, som kun har bergarter som er noen millioner eller opp mot en milliard år gamle, få med de aktive prosessene i sin forskning. Når vi samarbeider får vi hele perspektivet.

NordVulk prøver å samle forskjellige eksperter fra forskjellige nordiske land, slik at de kan komplementere hverandre.

Freysteinn Sigmundsson, professor i geologi og tidligere ledere av NordVulk, sier at alle forskerne har langtidsprosjekt uavhengig av om det skjer vulkanutbrudd.

- Men når det blir utbrudd så samarbeider vi om å prøve å forstå hva som skjer. Vi gir også råd til myndigheter og publikum, på Island og i andre nordiske land. Nå har vi et utbrudd i Geldingadalir og det gir studenter og forskere muligheten til å variere forskningen sin og få erfaring fra et pågående utbrudd. Dette er utrolig verdifullt.

Fornøyde geologer

Selvfølgelig kan vi ikke diskutere Nordisk Vulkanologisk Institutt uten å nevne utbruddet i Geldingadalir på Reykjanes, som begynte i mars og som har vart i over tre måneder når dette skrives. Rikke Pedersen sier at det var mange henvisninger fra pressen den første uken av utbruddet, men at det nå har roet seg.

Geldingadalir på Reykjanes den 24.mars 2021, fem dager etter at utbruddet startet. Foto: Berserkur, Wikipedia.

Men de geologer som allerede befant seg på Island var, og er, kjempefornøyde.

- De kommer ut i felten og får lov til å observere og å være med om prøvetaking eller oppmåling. Så de deltar i de forskningsprosjekter som handler om hvordan utbrudd starter, sier Rikke Pedersen.

Dette utbruddet er også nyttig for geologene siden det er meget tilgjengelig.

- Vi hadde folk ved utbruddet i Holuhraun i 2015 50% av tiden. Det pågikk i et halvt år og var langt opp i fjellene. Men det var også masse studenter som var med og jobbet der, sier han.

Det er vanlig at pressen, og ikke minst de som bor nær utbruddet, ønsker å få vite hva som kommer til å skje de neste dagene eller ukene. Nå handler det mest om lavastrømmen kommer ti å nå frem til Suðurstrandarvegur, som er en viktig vei for de som bor i Reykjanesskagi, i den sørlige delen av Island.

Men selv om det finnes mange eksperter på vulkaner på Island er det vanskelig å forutsi hva som kommer til å skje.

- Det er så mange ting som kan skje med slike utbrudd. Vi kan lage en modell for når lavaen går over Suðurstrandarvegur hvis det ikke blir noen endringer. Men endringer skjer hele tiden. Nye sprekker oppstår, lavastrømmen øker og så videre. Det er naturen, og vi styrer ikke den. Men vi kan reagere.

Selv om NordVulk har vært i drift i nesten 50 år er fremtiden nå uviss. Til å begynne med ble NordVulk finansiert av Nordisk ministerråd. I 2004 ble NordVulk en del av Islands Universitet og halvparten av finansieringen kommer nå fra islandske myndigheter.

Freysteinn Sigmundsson, som var leder av NordVulk den gang, sier at grunnen for det var at man ville integrere NordVulk med Islands Universitet.

- Dermed ble det mindre penger fra Nordisk ministerråd og mer fra islandske myndigheter. Men på den måten fikk vi de beste mulighetene for å undervise unge nordiske forskere som er interesserte i vulkanologi.

Freysteinn Sigmundsson synes at det var en bra løsning og gir to eksempler hvorfor:

- Da Eyjafjallajökull hadde sitt utbrudd 2010 måtte NordVulk gi råd til myndigheter over hele verden, spesielt om konsekvensene for flytrafikken men også til redningsmyndigheter i Norden. Så der var NordVulk viktig fordi effekten var så stor. Det er veldig viktig at de nordiske landene kan få råd fra et felles institutt når vi har utbrudd med konsekvenser utover landegrensen.

- Nå har vi utbruddet i Geldingadalir, som er mindre, men hvor vi gir viktige opplysninger til de andre nordiske landene. Alle forskerne i NordVulk jobber veldig bra sammen, og de som kommer fra andre nordiske land får muligheten til å bli kjent med forskjellige typer av geologer.

Endring av finansieringen

I år ble det en forandring hvor finansieringen ble flyttet fra Nordisk Ministerråd til NordForsk, det felles nordiske forskningsfondet. Rikke Pedersen sier at dette er løsningen for de kommende tre årene.

- Etter det må vi søke om midler i fri konkurranse. Det blir en veldig stor forandring som vi forbereder oss på nå. NordVulk kommer til å søke midler fra NordForsk, men også fra andre steder. De betyr at vi må kunne selge hva vi gjør til dem som styrer midlene.

Finansieringen har vært uviss siden 2012.

- På den tiden fantes det en plan om at fem nordiske institutter - deriblant NordVulk - skulle nasjonaliseres. Det ville bety at de gikk ut av det felles nordiske systemet og at landene tok over ansvaret for dem på egen hånd.

- Den store debatten de siste årene har vært hvorfor Island skal finansiere et felles nordisk institutt. Da er det bare et islandsk institutt! Men vi fikk støtte fra minister Lilja Alfreðsdóttir, og derfor kan vi nå søke midler fra NordForsk sammen med de andre instituttene. Men den felles finansieringen slutter i 2024. Etter det kan vi søke penger for fem år hver gang, så det blir en ny situasjon. Men vi har tenkt å beholde den samme formen for samarbeide med de nordiske instituttene og studenter skal fortsatt kunne dra nytte av ekspertisen fra flere forskjellige land.

Ekspertisen handler ikke bare om det som skjer under jorden.

- Det er mye forskning innenfor NordVulk som har stor relevans i de andre nordiske landene, for eksempel prosjektet CarbFix som er kjempeviktig for klimaendringer. Det handler ikke bare om ting som allerede har skjedd, men også om hvordan vi skal kunne begrense klimaforandringer.

Freysteinn Sigmundsson sier at NordVulk er veldig viktig for internasjonalt samarbeid innen geologisk forskning som de nordiske lander deltar i.

- Det blir et stor tap hvis NordVulk forsvinner. Det gir Norden energi til å samarbeide innenfor dette fagfeltet og sikrer undervisning til nordiske forskere innen et stort felt av vulkanologi. Vulkaner har stort sett formet grunnen som de nordiske landene står på, og de studentene som kommer hit lærer mer om prosessen gjennom å studere andre nordiske land. Det er kjempeviktig.

Å komme til Island forandret livet

Den finske geologen Eemu Ranta kom til Island i 2017 på et stipend fra NordVulk. Han er fortsatt på Island og planlegger å ta sin doktorgrad senere i år.

Eemu studerte til en bachelor i geologi i Stockholm. En av mentorene hans der hadde vært på Island på et stipend fra NordVulk for sitt doktorgradsprosjekt.

- Dette var alltid i mine tanker. Jeg flyttet hjem til Finland for min mastergrad og da det var på tide å ta videre utdanning sendte jeg en søknad til NordVulk for å studere på Island.

Da Eemu kom til Island ble han overrasket over landskapet der.

- Det er et fantastisk land, spesielt for en geolog når du har bodd i land som Finland og Sverige hvor det ikke skjer mye i landskapet. I Finland ble fjellet vi står på skapt for 1,5 milliarder år siden. På Island skapes det kontinuerlig.

Og det skjer akkurat nå i Geldingadalir.

- Å se dette er noe som forandrer livet mitt. Jeg hadde nesten mistet håpet om å få se et utbrudd på Island. Det pleier å være utbrudd på Island hvert fjerde eller femte år. Så hvis man er her i fire år så er man faktisk litt uheldig hvis det ikke skjer.

Gruppen som Eemu er en del av studerer geofysikk. Det handler om hva bergartene består av og hvordan de kommer gjennom jordskorpen og opp til overflaten.

- Vi var i Geldingadalir for første gang to dager etter utbruddet startet for prøvetakning, og vi har dratt dit regelmessig siden da. Vi analyserer materialene fra prøvene for at få et klart bilde av hva som skjer i dette utbruddet. Så det har vært en veldig god erfaring.

Eemu forteller at utbruddet også har en profesjonell betydning for ham, siden hans hovedinteresse er det som skjer i mantelen rett under jordskorpen.

- Det skjer ikke så ofte at man kan få prøver derfra, slik vi kan i dette utbruddet. Magmaen kommer fra et meget stort dyp, så det er en fantastisk mulighet personlig å se det. Men det er også fantastisk å se hvordan lavastrømmer blir formert. Det er mye mer kaotisk enn man tror når man ser på gammel lava på Island. Man får et helt nytt syn på hvordan det skjer.

Eemu kommer til å gjennomføre et kort forskningsprosjekt på Island etter at han har blitt ferdig med doktorgraden. Prosjektet slutter neste sommer og hva som skjer videre er uklart. Men han er sikker på at erfaringen på Island vil komme til nytte.

- Og det handler ikke bare om å se utbrudd. Det har også vært fantastisk å se de geotermiske områdene som jeg har studert i Finland. Hvis det ikke var for NordVulk, hadde jeg ikke hatt mulighet til å komme til Island for min doktorgrad, sier Eemu Ranta.

Egensinniga Åland firar 100 års självstyrelse

Ålands självstyrelse fyller 100 år och det firas stort under ett helt år. Självstyrelsen, som man inte ville ha när det begav sig, har förvandlats till en vinstlott och gett ålänningarna goda möjligheter att skapa ett välmående ö-samhälle. Men pandemin har slagit hårt mot Åland där sjöfart och turism är viktiga branscher.

NYHET

29.06.2021

TEXT: HELENA FORSGÅRD, FOTO: HÜLYA TOKUR-EHRES/ÅLANDSTIDNINGEN

Siffrorna för 2020 talar sitt tydliga språk. När gränsen till Sverige stängdes för nöjesresenärer minskade antalet inresande till Åland från grannlandet med hela 90 procent jämfört med 2019.

Trafiken i Mariehamns hamn halverades. Två kryssningsfartyg, som gjort dagliga kryssningar mellan Stockholm och Mariehamn, togs ur trafik, och rutten Helsingfors-Mariehamn-Stockholm drogs in. Sjömän permitterades eller sades upp liksom anställda vid hotell och restauranger. Övriga serviceföretag drabbades mer eller mindre.

Enligt senaste konjunkturrapport från ÅSUB, Ålands statistik och utredningsbyrå, sjönk Ålands BNP med 15 procent i fjol. Enligt rapporten kan den åländska ekonomin återhämta sig först när passagerarrederierna kan återgå till normal verksamhet.

I maj 2020 var arbetslösheten på Åland 13,4 procent. Det är en rekordhög siffra för öriket. Motsvarande månad 2019 låg den på 3,2 procent. Läget har lättat något – i maj i år var 7,1 procent arbetslösa.

Ser ljuspunkter

Fredrik Karlström, näringslivsminister i Ålands landskapsregering, ser trots allt positivt på framtiden.

- Vårt IT-kluster har bra fart och efterfrågan på deras produkter ökar. Bank- och försäkringsbranschen är framgångsrik och dess betydelse växer för varje år. Vi ser också enorm potential i den havsbaserade vindkraften, som är ett av regeringens fokusområden för nystarten av Åland, säger han.

Tio större vindkraftverk ska tas i bruk i april nästa år. Efter det står vindel 65 procent av det åländska energibehovet.

Karlström framhåller också att Åland som helhet är attraktivt och lockar nyinflyttade.

- Viktiga hörnstenar, som måste finnas i ett modernt och väl fungerande samhälle, är på plats. Bättre skola, vård och omsorg är svårt att hitta någon annanstans. Lägg dessutom till tryggheten och närheten som vi har det i åländska samhället. Nästan tusen personer valde att flytta hit under pandemiåret och fler är välkomna.

Glansdagarna för konferenser och rena nöjesresor till sjöss är kanske förbi för gott, säger Jan-Erik Rask, vd för organisationen Ålands Näringsliv. Foto: Erkki Santamala/Nya Åland.

Jan-Erik Rask, vd för organisationen Ålands Näringsliv, säger att flera branscher klarat sig bättre än vanligt under pandemin – förutom it-sektorn även handelsföretag inom bygg och fritid.

- Hittills har ingen företagskonkurs berott på pandemin. En avgörande orsak är förstås olika stödformer som företagen fått del av, säger han.

Flera nya företag har startats – ofta av sådana som blivit arbetslösa – men det återstår att se om de har förutsättningar att klara sig i framtiden.

Fler från Finland

En ljusglimt är ökningen av besökare från övriga Finland. Två rederier kör specialkryssningar mellan Helsingfors och Mariehamn i sommar och passagerarna hinner tillbringa flera timmar på landbacken.

När beskedet kom från Finlands regering att restriktionerna för inresande lättas upp den 21 juni var rederierna snabba med besked: Trafiken på Helsingfors-Mariehamn-Stockholm återupptas under sommaren, dock med glesare turtäthet än tidigare.

- Men det finns skäl att tro att det blir en bestående omstrukturering av kryssningstrafiken till Åland. Glansdagarna för konferenser och rena nöjesresor till sjöss är kanske förbi för gott, säger Jan-Erik Rask.

”En sorgstämming”

Följderna av pandemin stoppar inte firandet av Ålands självstyrelse 100 år; ett firande som pågår ett helt år. Men när beslutet kom från Nationernas Förbund 1921 var besvikelsen stor. ”Det vilade något av en sorgstämming över det sommarfagra landskapet” heter det i en lärobok i historia.

- Beslutet var ett enda stort misslyckande för aktivisterna i Ålandsrörelsen, som hade kämpat för en återförening med

Sverige. Men de främsta ledarna svalde sin besvikelse och ställde sig i spetsen för att förverkliga självstyrelsen, säger Dan Nordman, lektor i historia vid Ålands lyceum.

Ålands lagting – tidigare landsting – består av 30 folkvalda ledamöter och sammanträder i plenisalen i Självstyrelsegården. Foto: Johannes Jansson/Norden.org

Den 8 maj 1922 valdes det första åländska landstinget och det första landstinget sammanträdde den 9 juni samma år.

Bygger upp en stolthet

Självstyrelsen gick på halvfart in på 1950-talet. 1951 fick Åland en ny självstyrelselag, med utökad lagstiftningsbehörighet. Hembygdsrätten infördes. Den kan ses som ett slags åländskt medborgarskap som ger vissa rättigheter och Åland fick rätt att ha en egen flagga.

- Det är nu man kan börja tala om "nationsbyggets tid". Man börjar bygga upp en stolthet över självstyrelsen; nu är man inte längre en folkspillra som hamnat på fel sida av gränsen, inte längre ett barn som kidnappats av en elak styvmor, utan man försöker skapa en egen identitet, säger Dan Nordman.

Utvecklingen gick vidare

Sedan dess har självstyrelsen tagit flera steg framåt. Självstyrelselagen har reviderats och gett Åland mer svängrum, Självstyrelsegården med plats för landstinget och landskapsstyrelse har byggts. Åland har fått en plats i det nordiska samarbetet och ett eget postverk.

1994 godkände lagtinget att Åland ansluts till EU, men att landskapet står utanför EU:s skatteunionen.

Viking Lines fartyg Amorella har, trots pandemin, gått i reguljär trafik på ruten Åbo-Mariehamn-Stockholm. Foto: Viking Line.

Det innebär att taxfreeförsäljningen på passagerarfartygen till och från Åland kan fortsätta, men Åland omges även skattegräns. Den ökar administration när det gäller handel med varor mellan Åland och övriga EU.

Nästan en mikrostat

Hur hade Åland sett ut i dag om landskapet blivit en del av Sverige?

Det är en fråga som historiker inte vill svara på. Under hundra år kan mycket hända och i dag kan man inte veta åt vilket håll Åland skulle ha utvecklats inom Sveriges gränser.

- Förmodligen hade Åland inte haft det språkskydd som vi har i dag, säger Dan Nordman och tillägger:

-Utvecklingen har varit enorm sedan början av 1900-talet då Åland var en eftersatt del av Åbo och Björneborgs län. I dag är Åland nästan som en mikrostat och en välmående del av Finland. Vår när demokrati gör att vi fått ta ett större ansvar och kan påverka samhällets utveckling. Självstyrelsen, som sågs som en nitlott, har förvandlats till en vinst!

"Chokladbrunt blir modedefärgen på kontoren vid coronaåterkomsten"

Vad ska jag klä på mig? Det kan bli höstens stora fråga för många som återvänder till jobbet efter sommaren. Många finländska arbetstagare har jobbat hemifrån sedan mars 2020.

TEMA

29.06.2021

TEXT: BENGT ÖSTLING, FOTO: CATA PORTIN

Coronarestriktionerna har medfört permittering eller förkortad arbetstid för många arbetstagare. Vad man ska klä på sig är kanske inte det största problemet, men viktigt ändå. Och det finns folk som jobbar med att ge hjälp. En av dem är Else Lindroos, moderådgivare på Stockmanns varuhus i Helsingfors.

Hon har funderat mycket på höstens mode. Hon vet vad hon kan rekommendera och vad finländarna vill ha. Just nu köper kunderna färggrant, löst och ledigt på Stockmanns sommarrea. Till hösten blir det lite striktare och färgerna

förändras. Chokladbrunt lär bli coronaåterkomstens modedefärg på kontoren.

Trenden med mjuka kläder är synlig också på annat håll i Finland. De underkläder som tidigare var intima och närmast kroppen har lyfts fram och blivit mode. Bli inte förvånad om du ser en pyjamas eller ett nattlinne i det nordiska gatumodet och arbetsplatserna i höst!

Skandinavisk design efter corona

Finländarna har varit ganska strikta och konservativa i sin klädsmak. Men det var på väg att förändras redan före coronapandemin. Nu kan det bli ledigare klädstilar i Helsingfors.

Då söker man inspiration från de många klädtilverknarna i Danmark och några svenska. Från Norge kommer populära sportkläder. På Stockmann talar man om en "självssäker och inkluderande skandinavisk design".

- De är alltid lite före i modet och de verkar trivas i sina kläder, säger Else som ofta reste till trendstaden Köpenhamn för att kolla kläder - när det var möjligt.

Många av hennes kunder vill ha något stiligt men avslappnat, "lite som dom klär sig i Danmark". Begreppet "hygge" gäller i inredning och livsstil, men man ser det också på deras klädsel.

- Danskarna ser ut som om de bara har klätt på sig vad som råkade ligga framme. Men det är nog uttänkt och det ser bra ut, beskriver hon den individuella stilen i Danmark. I Sverige har alla ungefär samma stil när något är modernt - men i Danmark sticker färgerna ut i en mer personlig stil.

Nu vill vi ut - med nya kläder inte bara på överkroppen

När hemarbetet började dominera gjorde modebranschen en upptäckt. Många började satsa enbart på överdelen, det som syntes på mötena över datorskärmen. De som har köpt kläder har satsat mest på skjortor och blusar, kanske smycken och scarfar. Men man har inte satsat på nederdelen, eftersom den inte har syns.

När finländarna återigen kan shoppa efterfrågar de delvis andra kläder än innan pandemin.

Finländarna är trötta på att sitta hemma. Det märker Else Lindroos bland sina kunder på Stockmanns modetjänst. De har kanske inte köpt nya kläder på ett år. När de går ut i solen vill de ha annat än sina grå och trasiga mjukisbyxor.

Finländarna vill knappast helt övergå till kostym i höst, de vill vara bekväma men stiliga. Nu finns det många kostymer med gummiband eller resår i midjan, lovar Else-Maj Lindroos. Hon uppmanar kunderna att inte bara återgå till svart utan satsa på färglickarna.

I Stockmanns årsberättelse talas om anpassning till förändrade kundbehov under det extraordinära året. Man har sett ett nytt kundbeteende, med färre fester och möten, ökad näthandel och distansarbete.

Sortimenten och leveranserna har fått anpassas till mer mjuka och bekväma stilar. Redan beställda kläder har designats om till nya plagg. Underkläder, pyjamas och mjukisbyxor har ersatt det som var tänkt säljas för utebruk under fjolåret.

Kryddiga glada färger efter coronatristessen

Else Lindroos visar fram några av de helheter som hon brukar använda då hon tillsammans med kunden söker något nytt och lämpligt.

Else-Maj Lindroos väljer bland kläderna på Stockman.

Silkeskjortorna går att kombinera med byxor och klänning. Läder är alltid bra, fungerar både när det är kallt och varmt. Polotröjan kommer tillbaka till hösten.

Många har suttit hemma med varma och mysiga yllesockor framför datorn. De vill kanske fortsätta med något mjukt och varmt ylleplagg, i kombination med annat

Spetsen kommer också till hösten, när man vill klä sig festligt. Och mörkbrunt är trendfärg, t. ex på blazern. Under den går det bra med t-skjorta, och glansiga byxor.

- Några plagg räcker för en hel vecka om man växlar och kombinerar lite. Man måste inte ha massor av kläder i garderoben, man bara mixar lite. Det ska vara bekväma helheter, en lång ylletröja passar till nästan allting och fungerar också som ytterrock.

Else Lindroos talar om tjocka strumpbyxor i avvikande färger. Det ska vara kryddiga, varma färger som finns ute i naturen, de kommer nu in i kläderna. Hon tror rentav på en explosion av färger. Människorna vill demonstrera att man igen kan klä upp sig, när man får komma ut bland folk.

Ska coronakilona försvinna?

En del arbetstagare kommer i höst att upptäcka att de gamla kläderna i garderoben inte går på.

Ökande fetma har länge varit en finländsk trend. Allt fler är överviktiga, visar en färsk rapport från Institutet för hälsa och välfärd, som kallar utvecklingen oroväckande.

Många har fått några kilon extra under stillasittandet hemma framför datorn under pandemin.

År 2020 var 65 procent av de finländska männen och 49 procent av kvinnorna i arbetsför ålder 20–54 år överviktiga eller feta, enligt Institutet för hälsa och välfärd, (THL).

Else Lindroos har lösningar på det. Men man ska inte lita på att extrakilona försvinner samtidigt som smittan försvinner.

- En väst eller en tunika kan täcka och dölja några extra coronakilon. Därför kan många föredra lösa klädesplagg, med eller utan bälte. Då behöver man inte fundera på om övervikten syns. Else-Maj Lindroos tror också att många vill ha bekväma kjolar i collegetyg/mjukt bomullstyg.

Skorna har också betydelse. Hon förespråkar sneakers till fest och vardags. Med dem kan man också motionera och gå lite extra. Sneakers passar också bra på sommarens evenemang, som ofta hålls utomhus i terrängen på grund av coronarestriktionerna.

Många skulle kanske gärna gå på fest med högklackat, men när det inte har ordnats fester har de högklackade skorna fått stå, beklagar sig många av kunderna.

Också kostymen blir trivselpplagg

Både dam- och herrmodet har tagit impulser av våra trivselpplagg från coronatiden. Mjuka tyger med resår runt midjan, collegetyg och kashmir i munkjackor och hoodies, också från lyxmodehusen. Inspirationen från hemkläderna syns också i herrarnas kostymer.

Else Lindroos har plockat fram flera olika kostymer. De behöver inte vara strikta och obekväma, betonar hon och visar på mjuka material, resårer i midjan. Det stela fodret i kavajen är borta. Nu är kläderna stretchiga, lätta att packa ner och upp och de behöver inte strykas när man får resa igen.

T-skjorta används mycket också i kontorsjobb, den är bekväm och tøjbar, i olika strukturer utan knappar. Linnetyger och ylletröja fungerar bra till hösten.

De populäraste kavajerna är egentligen en överskjorta i mjukt material, men med fickor.

Slipsen verkar vara helt ute, men den kan ersättas av en scarf eller duken i bröstfickan på kavajen. Det låter som om Else Lindroos skulle kunna tänka sig slips bara på begravningar och arbetsplatser med mycket konservativ klädkod.

Många besökare är stamkunder. Andra kommer inte så ofta. Else Lindroos nämner en grupp som behöver hjälp i höst. De som har varit familjelediga och hemma med barn i några år. De får hjälp med stiluppdatering inför återgången till arbetslivet.

- Under några år isolerade med barnen hemma och i parken har man gjort allt annat än kollat mode. Då är det också svårt att beställa kläder på nätet, om stil och storlek har förändrats efter tre år.

Kläder och mat i samma kundvagn

Det är inte bara klädtilverkarna som har haft svåra tider – också de som säljer kläder och mode har fått kämpa. Den finländska textil- och modeindustrin har förhoppningar om att igen bli en viktig industrigren som skapar arbetsplatser och välstånd.

Coronapandemin har skadat modebusinessen i Finland, men på försommaren tog finländarnas klädintresse fart, och slog nya rekord. I början av pandemin minskade många på antalet butiksbesök och försökte sköta alla ärenden på samma resa, inklusive klädköpen.

Så nu sker klädanskaffningen mer i samband med matuppköpen i köpcentren, när familjerna lämnar isoleringen för storköp.

Detta marketmode har nått mest barnfamiljer. Också singlarna under 35 sällar sig till dem som köper både kläder och mat i samma varuvagn.

Pandemin förändrade konsumtionsbeteendet radikalt. Efterfrågan på mode avtog, upptäckte man på varuhuskedjan

Stockmann. Men efterfrågan på hushållsvaror och kosmetik ökade. Endast modehuset Lindex behöll sin starka ställning inom Stockmann-koncernen.

Problemen för Stockmann hade börjat tidigare, men pandemin gav betydande extra utmaningar. Nu är företaget i ett företagssaneringsprogram som har skakat om grunderna i det anrika varuhuset. Verksamheten i Ryssland har upphört. Många avdelningar har sanerats, stängts eller sålts för att drivas av andra företag. Själva varuhusbyggnaden i centrala Helsingfors ska säljas för att betala företagets skulder.

Varuhuset Stockmann hade problem redan innan coronapandemin bröt ut. Foto: Sektori, Wikipedia.

Modeavdelningarna står nu för 54 procent av försäljningen. Resten är skönhet, hem och livsmedel. Modeköparna har återvänt, försäkrar man på Stockmann.

Under den värsta isoleringen, då kunderna uteblev, utvecklades nya modetjänster. Else Lindroos och hennes kolleger ringde runt till stamkunderna för att etablera det som Stockmann kallar "Remote Fashion"-tjänsten. Moderådgivaren presenterar lämpliga kläder online efter ett samtal med kunderna, och därefter levereras de valda produkterna till dem.

Det blev ett sätt att överleva under coronakrisen.

Hur få en standard som passar?

-Det ska vara lätt och inte svårt att köpa kläder. Man ska inte efteråt behöva fundera på felköp, säger Else-Maj Lindroos.

Varuhusens skyltfönster har igen fått betydelse när många har aktat sig för att gå in, av rädsla för smitta. Risken för felköp blir större i snabbmodekedjorna, med billigare plagg som säljs över nätet och inte är tänkta för långvarigt bruk.

Else Lindroos ser nackdelen med näthandel. I värsta fall måste man returnera alla kläder man beställt och provat hemma, när ingenting riktigt passar.

Trots att det finns många internationella standardmått för kläder måste man känna till de många tillverkarnas olika mått. Många kvinnor har tre olika storlekar, beroende på

modefirma. Det finns många kroppsliga skillnader och nationella traditioner som står i vägen för en fungerande samordning.

En kundgrupp saknas - politikerna

Ett av de mest kända finska branden är Marimekko. Fem av ministrarna i den nuvarande regeringen har ibland klätt sig i färggranna Marimekkoplagg på presskonferenserna. Statsminister Sanna Marin har framstått som en modeikon i utländsk press.

Social- och hälsominister Aino-Kaisa Pekonen är en av ministrarna i den finska regeringen som har visat sig i kläder från Marimekko. Foto: Laura Kotila, Socialministeriet.

Det har en betydelse att ministrarna klär sig i färger och mönster, som dessutom är inhemska. Det påverkar också kunderna. Marimekkos kläder var det första som gick åt i Stockmanns sommarrea, berättar Else Lindroos. Många kunder vill ha inhemska märken för att stödja den finländska modeindustrin.

Else-Maj Lindroos skulle gärna ha fler politiker på mottagning. I kommunalvalet i slutet av juni saknade hon kandidaternas omtanke om klädseln - och därmed om sina väljare. Det har speciellt betydelse, eftersom man i Finland röstar på enskilda kandidater, inte partilistor.

De kunde vara bra med moderådgivning t. ex. innan de går till fotografen.

- Det är de enda bilderna man har av en människa somt är kandidat i valet. Vad har kandidaten satsat på fotograferingen för att jag ska rösta på henne? Ser hen ut att vara effektiv, lättillgänglig och öppen? Else Lindroos är övertygad om att man kan få bättre framgång i valet om man är rätt klädd.

Else Lindroos betonar att de flesta politiker är stiligt klädda, och de måste ju satsa på stil eftersom de representerar Finland. Och hon vill inte kritisera någons stil, men gärna hjälpa kunderna att hitta sin egen.

- Personlig stil är det jag stöder, men klädkoderna ska respekteras

För politikerna gäller samma begränsning som för finländarna i allmänhet: stelheten och blygseln. Vi är lite konservativa och vågar inte så mycket i Finland. Vi vill inte sticka ut och avslöja för mycket om vår personlighet. Då vågar man inte heller byta stil, även om det skulle locka. Else Lindroos råd är att passa på nu, när så mycket annat har förändrats.

Mjukiskläder i 100 år - nu syns de

På Designmuseet i Helsingfors pågår en utställning om det finländska beklädnadsföretaget Nansos vardagstextilier under 100 år. Temat är ”bekvämlighetens revolution” – hur komfort och trivsel har styrt modets utveckling mot dagens coronamode.

TEMA

29.06.2021

TEXT: BENGT ÖSTLING, FOTO: CATA PORTIN

Nanso har inte behövt ändra på sin produktion. Det hakar på coronatrenden med mjukisbyxor och hemmakläder och drar nytta av att mindre rigida klädkoder gynnar företagets produkter.

Nanso inledde med produktion av under- och nattkläder, som nu har blivit en del av det dagliga modet under benämningen ”loungewear”. T-skjortan som förr var ett underplagg har blivit världens mest använda plagg. Den är symbol för både uppror, frigörelse och feminism samt hippie- och popkultur. Det påpekade utställningens kurator Liisa Joki-

nen och Nansos chefsdesigner Noora Niinikoski när de presenterade utställningen.

Plaggen har inte ändrats så mycket. Men man ser allt snabbare trender som konsumenterna tar till sig. De enkla oformella plaggen från Nanso duger nu som både arbets- och festkläder.

Liisa Jokinen pekar på hur underkläderna har blivit offentliga - och megafon för en självständig åsikt. Hon lever sedan flera år i New York där hon driver Gem - ett företag som samlar vintagekläder på en och samma app. www.gem.app.

Hon har också jobbat med att fotografera gatumode. Där syns fenomenet. En pyjamas i gatulivet är inte så ovanlig längre, numera får folk själv bestämma vad de klär på sig.

Vilken riktning? Det avgör alla själva

Noora Niinikoski påpekar att Nanso har gjort sig känt som företaget med mjuka underkläder. Kan man då använda dem som sommarklänning eller på stranden? Visst, det avgör var och en själv!

Liisa Jokinen håller med. Det spännande med modet är att alla får bestämma själv. Huvudsaken är att plagget känns bekvämt. Hon pekar också på ett annat fenomen i modet: Kläderna blir allt mer emotionella, som goda vänner. Dem vill man hålla reda på och i skick, behålla vänskapen genom att följa skötsel- och tvättråden.

Idealet är att alla klädsåp är fulla av enbart favoriter och vänner, inga onödiga och föråldrade plagg.

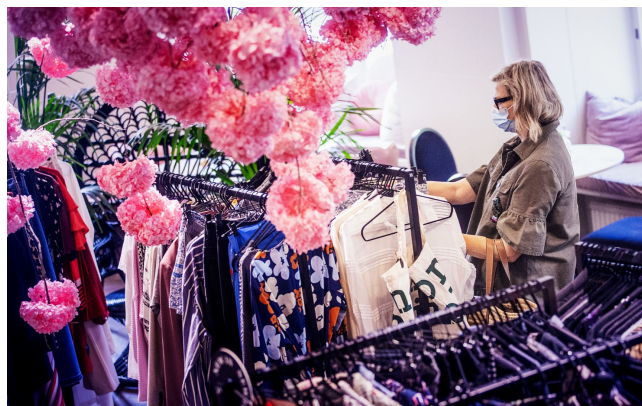
Noora Niinikoski berättar om sin trendspaning gällande klädseln på arbetsplatserna. Hon sätter sig i företagens kantine och studerar vad de anställda har på sig. Det ger många ledtrådar också för Nanso.

Den formella klädseln på arbetsplatsen har förändrats. Numera kan man gå på jobb i bekväma kläder. Ofta har ju också arbetet förändrats, men åtminstone på kontoren är det fortfarande huvudsakligen ett sittande arbete.

Nanso-utställningen visar småblommiga kläder i svaga färger, men Liisa Jokinen tror att hennes favoritklädsel också kan bli höstens trend, neonfärgade happy pants. Färgerna har blivit ljusare – och man söker efter naturenliga färger.

Paljetter och hållbara trivselbyxor går att kombinera

Men vad kommer nu – är det fortsatt bekvämligheten från hemarbetet som är trenden? Liisa Jokinen tror gärna på både bekväma och festliga kläder. Det finns en törst att klä upp sig igen, i glitter och paljetter eller åtminstone lyxiga collegebyxor med högklackat.

Lyxförsäljningen har inte minskat under pandemin, säger Liisa Jokinen, med perspektiv från gatumodet i New York. Nu efteråt vill många utnyttja möjligheten att klä sig festligt, både vackert och skojigt. Men det går att kombinera med fortsatta myskläder.

Det finns en möjlighet för hållbarhetstänk och ekonomi i modet, enligt principen ”köp inget, spara och återanvänd”. Efter pandemin kan det komma en hybridlösning i kläderna, liksom i arbetssättet, där man jobbar tidvis på kontor, tidvis hemifrån. Liisa Jokinen säger sig ändå vara cynisk när det gäller övergången. Hon tror stenhårt på att vi går mot en hållbar konsumtion i modet, men det tar tid.

Modet ett mysterium

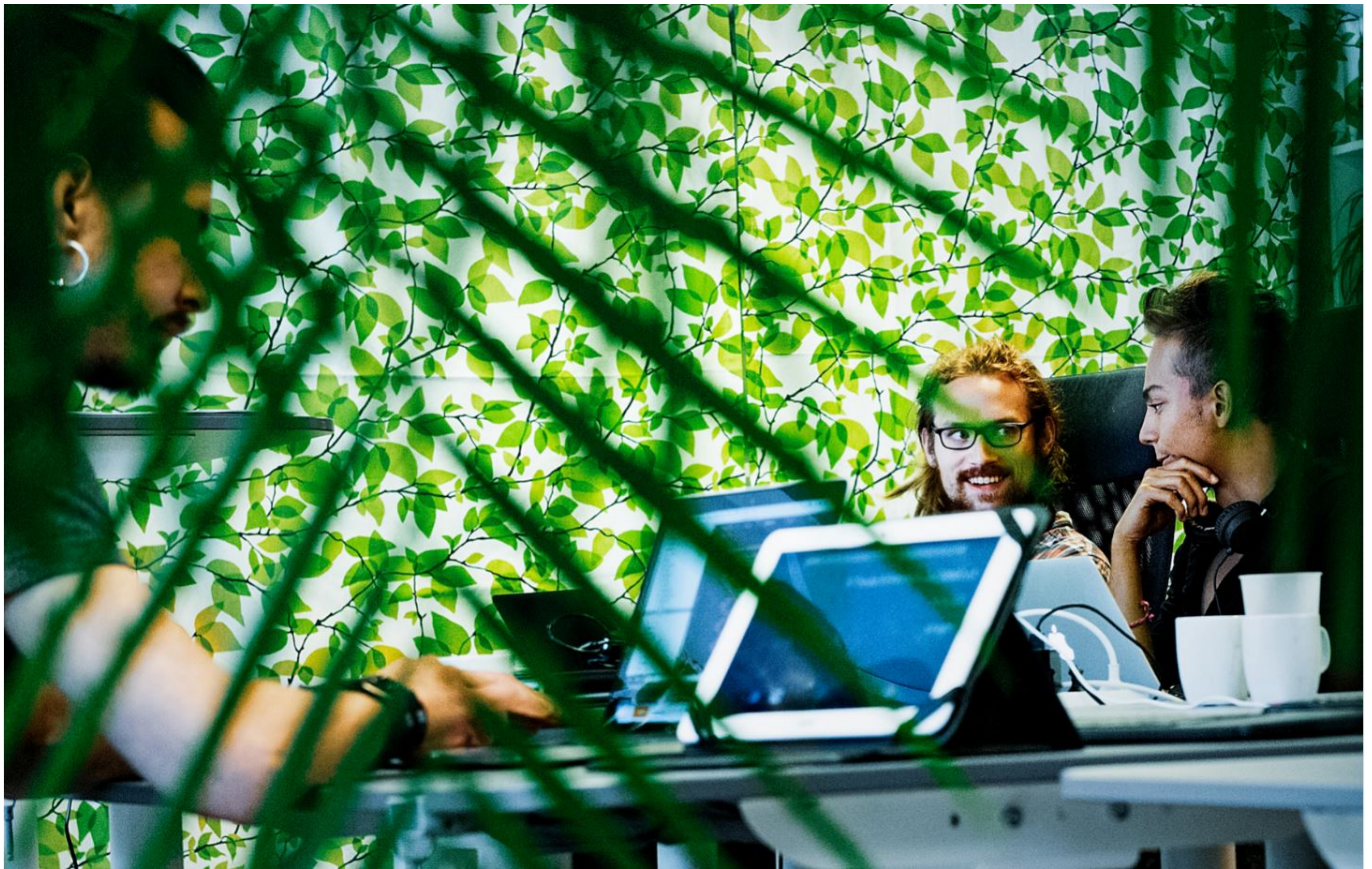
Det finns ingen återvändo till gamla klädkoder och gammalt mode, tror Liisa Jokinen. Klädkoderna höll redan på att uppmjukas. Vissa arbetsgivare hade casual friday, andra hade redan nått dit att endast fredagarna var formella.

-Modet är ett skojigt mysterium, ingen vet var exakt signalerna kommer ifrån. Det är det som är spännande med trender och mode. Det går inte alltid att förklara var det kommer ifrån.

Modevärldens styrningsmöjligheter reducerades också då de internationella modeveckorna inhägnades på grund av pandemin. Det minskade trycket på nya kollektioner flera gånger om året. Det ger möjligheter för klädskaparna att komma bort från de kortsiktiga cyklerna. Man visar lite i gången, och inte mera än att man kan dra det tillbaka om vi t.ex. måste isolera oss igen. Det ger minskat svinn i klädbutikerna där gammalt mode måste kastas.

Det finns inte längre en trend som gäller hela världen, säger Liisa Jokinen. Modet rör sig inte lösgjort från resten av samhället. Det är många fenomen som påverkar, just nu coronapandemin.

-Men trenderna är av många slag och överlappar varandra. Det är så frigörande, man behöver inte bry sig, bara välja den trend man själv gillar.

Den nordiska modellen behövs för att möta framtidens arbetsliv

De nordiska arbetsministrarna hade ett digitalt möte den 2 juni för att diskutera slutrapporten från den nordiska forskning som gjorts om framtidens arbetsliv. Den varnar för att den nordiska modellen kommer att utmanas – men slår samtidigt fast att modellen också är det bästa verktyget mot en mer ojämlik arbetsmarknad.

FORSKNING

07.06.2021

TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: CATA PORTIN

"Future of Work in the Nordic Countries" är den största forskningsinsatsen som Nordiska ministerrådet någonsin har finansierat inom arbetslivsområdet. 30 forskare har sedan 2017 sett på hur megatrender som digitalisering, demografi, globalisering och klimatfrågan kan komma att påverka det nordiska arbetslivet. De sammanfattar resultaten i fyra punkter:

- Det kan bli brist på arbetskraft
- Det kan bli brist på jobb

- Det kan uppstå kompetensluckor
- Det kan bli ett mer uppdelat arbetsliv

Ett par av punkterna kan se ut som om de motsäger varandra. Hur kan det samtidigt bli för lite arbetskraft och för få jobb? Svaret ligger i den tredje punkten: Många av de nya jobben som skapas kräver kompetens som de som letar efter jobb inte har, samtidigt som det blir färre jobb tillgängliga för de som har låg utbildning. Leder då detta i sin tur till ett mer orättvist arbetsliv, där de som har högst löner kan öka dem

ytterligare, men där de som har lägst löner sakar efter ännu mer?

- Att vi får fler högproduktiva tjänstejobb i nya verksamheter som Spotify, hjälper inte de som står längst bak i kön, som Kristin Alsos, forskningschef på Fafo, formulerar det.

Det har blivit många presentationer av Future of Work-forskningen under resans gång. Här är Jon Erik Dølvik och Kristin Alsos på Island 2019 i det ärendet. Foto: Björn Lindahl

Hon har tillsammans med Jon Erik Dølvik koordinerat de nordiska forskarna. Under arbetet har en del myter krossats, som att ny teknik kommer att leda till massarbetslöshet. Det skedde inte när datorerna kom och det kommer inte heller ske på grund av digitaliseringen eller artificiell intelligens, AI. Det som sker är att även om vissa jobb tas över av robotar – fysiska på verkstadsgolvet, eller digitala program, så uppstår det också nya behov.

- När vi digitaliserar allt mer av samhällets tjänster måste vi se till att alla kan använda dem. De måste också vara säkra så att de inte kan hackas av obehöriga, påpekades det av ministrarna.

Över hela världen råder det idag en stor brist på personal som är experter på cybersäkerhet.

Vad ska vi jobba med nordiskt?

Med på mötet var också representanter för arbetsmarknadens parter och institutioner som Nordiska ministerrådet, NMR.

- Vilka lösningar på utmaningarna bör vi framförallt satsa på att arbeta med på nordisk nivå? undrade NMR:s generalsekreterare Paula Lehtomäki.

Jon Erik Dølvik ansåg att en del av de gränsöverskridande frågorna naturligt borde ligga på den nordiska nivån.

- Att få en nordisk enighet om hur plattformsföretagens arbetsrättsliga förhållande ska se ut är en annan fråga, liksom kampen mot skattekonkurrens. Frågan hur Big Tech ska

skattläggas är avgörande för att få tillräckligt med skattemedel till det offentliga, sa Dølvik.

Och vad med corona?

Forskarna fick också frågor om hur coronapandemin påverkar arbetslivet och Norden.

- Det finns en risk för att den gröna omställningen kommer att gå saktare eftersom investeringsviljan i ny grön teknik kan bli mindre, på grund av pressad ekonomi och andra utmaningar som blivit större, sa Kristin Alsos.

Även om forskarna inte var rädda för att ny teknik leder till massarbetslöshet, visar forskningen att ekonomiska kriser kan få konsekvenser långt in i framtiden och ungdomsarbetslösheten kommer troligen bli värre de närmaste åren.

Men de betonade att politiska beslut har en stor betydelse för hur hög arbetslösheten blir i framtiden.

Stort stöd hos arbetsgivarna

- Något av det som överraskade oss mest var att den nordiska modellen med trepartssamarbete och ett stort förtroende mellan arbetsmarknadens parter stod så starkt bland arbetsgivarna, sa Jon Erik Dølvik.

- Kanske frågan kan sammanfattas i om den nordiska modellen kommer att förändras av giganter som Amazon när de tar allt större marknadsandelar – eller är det Amazon som måste anpassa sig till den nordiska modellen? sa Kristin Alsos.

Arbetsliv i Norden har följt hela processen med Future of Work-forskning. Vi har samlat våra artiklar på en egen sida här: